

“VAIKKA ME OLLAAN TÄÄLLÄ AIKA LINTUKOTOSESSA SUOMESSA...”

Oppilashuollon työntekijöiden ammatilliset valmiudet koulujen yllättävien kriisitilanteiden
kohtaamisessa

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö
Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen, kriisityö

Opinnäytetyö

Kevät 2023

Jenni Ojanperä

Sosiaali- ja terveysalan johtaminen ja kehittäminen, kriisityö

Tiivistelmä

Tekijä Jenni Ojanperä

Vuosi 2023

Työn nimi "Vaikka me ollaan täällä melko lintukotosessa Suomessa.." - Oppilashuollon työntekijöiden ammatilliset valmiudet koulujen yllättävien kriisitilanteiden kohtaamisessa

Ohjaaja Liisa Harakkamäki

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää oppilashuollon työntekijöiden kriisiosaamista ja valmiuksia yllättävien kriisitilanteiden kohtaamisessa peruskouluasteella. Työn välillisenä tavoitteena oli selvittää oppilashuollon työntekijöiden mahdollisia lisäkoulutustarpeita kriisityöhön liittyen. Opinnäytetyössä tarkasteltiin perusasteen oppilashuollon työntekijöiden osaamista ja valmiuksia heidän itsensä kertomana. Tutkimuksella etsittiin vastauksia kysymyksiin; Millaisia kriisityöskentelyyn liittyviä valmiuksia ja osaamista oppilashuollon työntekijät kertovat omaavansa kouluilla kohdattaviin äkillisiin ja yllättäviin kriisitilanteisiin osallistumiseksi? Millä tavoin oppilashuollon työntekijöiden olemassa olevat ammatilliset valmiudet ja osaaminen tukevat äkillisissä kriisitilanteissa toimimista ja koulujen kriisisuunnitelman toteuttamista? Millaista erityisosaamista kouluihin luodut kriisitilanteiden suunnitelmat edellyttävät oppilashuollon työntekijöiltä? Tutkimus toteutettiin yhteistyössä kunnan opetustoimen ja hyvinvointialueen opiskeluhuollon kanssa.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena ja tutkimuksen aineisto kerättiin kolmen fokusryhmähaastattelun avulla. Kerätty aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui oppilashuoltotyötä koskevasta lainsäädännöstä, kriisityön ja äkillisten traumaattisten kriisien sisällöistä sekä kouluilla toteuttavan kriisityön tarkastelusta.

Oppilashuollon työntekijöiden osaaminen ja valmiudet rakentuivat tutkimuksessa kolmen pääteeman alle. Pääteemoiksi muodostuivat kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet, moniammatillinen työskentely sekä koulujen kriisisuunnitelmat, vastuut ja rakenne. Tutkimustulosten mukaan työntekijöiden osaamisen varmistamisella vähennettäisiin epävarmuuden tunteita ja vahvistettaisiin tiimin toimintakykyä ja työntekijöiden osaamista. Organisaatiotasolla huomion kiinnittäminen perehdytykseen ja huolelliseen valmistautumiseen vahvistaisi kriisityöryhmän toimintavalmiutta. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää erityisesti oppilashuollon ja koulujen yhdyspintatyöskentelyssä sekä oppilashuollon lisäkoulutustarpeita arvioitaessa.

Avainsanat Oppilashuolto, opiskeluhuolto, kriisityö, kriisiosaaminen, moniammatillisuus

Sivut 57 sivua ja liitteitä 4 sivua

Management and development of the social welfare and
health sector, crisis work

Abstract

Author Jenni Ojanperä

Year 2023

Subject "Even though we're pretty safe here in Finland.." - Professional Capacity of
Student Care Workers to Meet Unexpected Crisis Situations in Schools

Supervisors Liisa Harakkamäki

The purpose of this thesis was to study the crisis expertise and capabilities of student care employees, in meeting unexpected crisis situations in comprehensive schools. Another target of the thesis was to investigate possible crisis management related training needs, for student care employees. In this thesis crisis expertise and capabilities of student care employees were studied based by focus group interviews of the employees. There were three main research questions in this thesis. First question was to find out, what kind of capabilities employees in student care see that they have in case of any unexpected crisis at school? Second question was to find out, how existing competence and capabilities of student care employees, would support their ways to act or execute a plan in an unexpected crisis situation at school. Third question was to study what kind of special competence existing crisis plans of schools require from employees of student care. This thesis was executed in cooperation with municipality and student care of welfare area.

Research method of this thesis was qualitative, and research material was built from three focus group interviews. Analysis of research material was done by theming method. Theoretical framework of this thesis was composed from legislation concerning student care work, content of crisis works, and unexpected crisis, and from consideration of crisis work implemented in schools.

The competence and capacity of student care workers were built under three main themes in the study. The main themes were the professional and personal capacities of crisis work, multi-professional working of crisis work, and school crisis plans, responsibilities and structure. Based on the results of the research, ensuring employees' skills would reduce employees' uncertainty, and increase the team's ability to act in the event of unexpected crises. Additionally in an organizational level, paying attention to orientation and careful preparation for crisis, would strength crisis group's ability to act in any crisis. Results of this thesis can be further utilized especially for interfaces between student care and schools related to crisis, and for evaluating crisis related training needs of student care employees.

Keywords Student care, crisis work, crisis competence, multi-professionalism

Pages 57 pages and appendices 4 pages

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Oppilashuolto ja ohjaava lainsäädäntö	3
3	Kriisityö ja äkilliset traumaattiset kriisit	4
3.1	Kriisityö.....	4
3.2	Äkillisten traumaattisten tilanteiden tunnusmerkit	6
3.3	Stressireaktiot ja akuutin kriisin oireisto	7
3.4	Psykososiaalinen tuki	8
4	Kouluilla toteutuva kriisityö	9
4.1	Koulujen kriisisuunnitelmat	10
4.2	Koulujen kriisityöryhmän tarkoitus ja tavoite.....	11
5	Aiemmat tutkimukset ja tarkasteltavat koulujen kriisisuunnitelmat.....	12
5.1	Aiemmat tutkimukset	12
5.2	Jokelan koulusurman tutkintaraportti	15
5.3	Kauhajoen koulusurman tutkintaraportti	16
6	Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	18
7	Tutkimuksen toteutus	18
7.1	Laadullinen tutkimus.....	19
7.2	Aineiston hankinta	19
7.3	Aineiston analyysin kuvaus	21
8	Tulokset	25
8.1	Kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet.....	25
8.1.1	Osaamisen tunnistaminen	26
8.1.2	Peruskoulutuksen kautta saatu osaaminen	28
8.1.3	Käytännön osaaminen.....	29
8.1.4	Kokemuksia kriisitilanteista kouluissa.....	31
8.2	Moniammatillinen työskentely	32
8.2.1	Kriisityöryhmän moniammatillinen työskentely	33
8.2.2	Organisaation vastuu perehdytyksessä	35

8.2.3	Työnantajan vastuu osaamisen varmistamisessa	37
8.3	Koulujen kriisisuunnitelmat, vastuu ja rakenne.....	38
8.3.1	Kriisisuunnitelmien laadinta ja päivitys.....	38
8.3.2	Roolien selkeytys ja vahvistaminen	39
8.3.3	Kriisivalmiuden ylläpitäminen	40
9	Johtopäätökset	41
9.1	Ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet	42
9.2	Kriisityön suunnitelmat ja toteutus	44
10	Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi	47
11	Pohdinta	49
	Lähteet.....	53

Liitteet

Liite 1	Fokusryhmähaastattelu
Liite 2	Taustatietolomake
Liite 3	Aineistonhallintasuunnitelma
Liite 4	Saatekirje

1 Johdanto

Kriisityö kouluissa. Siitä ei juuri puhuta ja harva siitä on kuullut. Valtakunnallista ja kansainvälistä uutisointia seurattaessa äkilliset ja traumaattiset kriisitilanteet koskettavat yhteisöjä ympäri maailman, myös Suomessa. Kouluissa voidaan kohdata muun muassa onnettomuuksia, uhkatilanteita, väkivaltaa ja yllättäviä kuolemia. Koulun henkilöstön tulisi olla ammatillisesti varautunut näiden tilanteiden kohtaamiseen ja hoitamiseen. Varautumisella tarkoitetaan sitä, että henkilöstölle on selvää, miten työtä aletaan järkyttävän ja yllättävän tilanteen sattuessa hoitamaan. Tässä opinnäytetyössä keskitytään oppilashuollon näkökulmasta koulujen kriisityöhön, ammatilliseen osaamiseen ja kriisien kohtaamisen valmiuksiin. Opinnäytetyön yhteiskumppaneina toimi erään kunnan opetustoimi ja 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueen opiskeluhoito.

Koulujen turvallisuusvalmiuteen ja kriiseihin varautumiseen liittyviä kokonaisuuksia ohjaa Opetushallitus. Opiskeluhoitopalvelut ovat puolestaan osa kouluilla tarjottavia lakisääteisistä palveluista. Työtä toteutetaan yksilökohtaisena oppilashuoltotyönä sekä yhteisöllisenä oppilashuoltotyönä. Yksilötyö on vapaaehtoisuuteen ja suostumukseen perustuvaa ja sen toteuttajana toimivat kouluterveydenhuolto sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. Yhteisöllisestä työstä ovat puolestaan vastuussa kaikki kouluun linkittyvät eri toimijat. Työn tarkoituksena on edistää osallisuutta, vuorovaikutusta, sosiaalista vastuuta, oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä ympäristön esteettömyyttä, turvallisuutta ja terveellisyyttä kouluissa. (Opetushallitus a, 2023.)

Kriisityöllä tarkoitetaan lähtökohtaisesti lyhytkestoista, tavoitteellista ja suunnitelmallista auttamistyötä. Kriisityöhön voi kuulua asiakkaalle tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea ja hoivaa, palveluiden välittämistä sekä asiakastyötä. Kriisityöskentelyyn kuuluu usein myös lähiverkoston mukaan ottaminen. Kriisityö ei ole terapiatyötä mutta työn tekeminen vaatii erityisosaamista, erityisesti kykyä ymmärtää ja arvioida kriisistä johtuvia yksilöllisiä tilanteita sekä yksilön tuen tarvetta. Kriisityön tavoitteena on auttaa ihmistä etenemään kriisinvaiheista toiseen ja näin ollen auttaa selviytymään tilanteesta eteenpäin. Tarvittaessa kriisityöhön kuuluu osaksi jatko-ohjaus muiden terapeuttisten palveluiden piiriin. (THL, n.d.)

Tämän laadullisen tutkimuksen tutkimusosuudessa tarkastellaan peruskoulujen oppilashuollon työntekijöiden kertomaa kouluilla toteutettavaa kriisityötä ja tarkastellaan työntekijöiden omaa osaamista, keskittyen erityisesti äkillisiin traumaattisiin kouluissa kohdattaviin kriiseihin. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää oppilashuollon työntekijöiden kriisiosaamiseen liittyvää ammatillista osaamista ja valmiuksia sekä työntekijöiden mahdollisia lisäkoulutustarpeita.

Opinnäytetyössä opiskeluhuollosta käytetään termiä oppilashuolto, koska tutkimuksen fokus on peruskouluissa toteutettava kriisityö. Koulujen kriisityöhön puolestaan liittyy käsitteitä, kuten kriisisuunnitelma ja kriisiryhmä, jotka ovat jokaisella koululla omanlaisensa. Kouluissa toteutettava työ perustuu opetussuunnitelmaan ja tutkintojen perusteisiin, joissa on määräys suunnitella koulun toimintaa uhka- ja vaaratilanteissa sekä äkillisissä kriiseissä. Tästä kokonaisuudesta voidaan käyttää nimitystä kriisisuunnitelma, jota terminä myös tässä opinnäytetyössä käytetään. Kriisisuunnitelman avulla varaudutaan yhteisöä tai yksittäisiä jäseniä koskettaviin äkillisiin ja traumaattisiin kriiseihin ja tilanteisiin, ja sen tavoitteet määritellään osana opetussuunnitelmaa. Opetussuunnitelman laatimisesta ja siihen liittyvän oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevan suunnitelman laatimisesta vastaa paikallisesta koulutuksen järjestäjä. (Opetushallitus b, 2023.)

Tutkimuksen aluksi tarkastellaan oppilashuoltoon liittyvää lainsäädäntöä ja avataan kriisityön sekä traumaattisten kriisien käsitettä yleisellä tasolla. Seuraavassa luvussa puolestaan tarkastellaan kouluilla toteutettavaa kriisityötä sekä koulujen kriisityöhön liittyviä aiempia tutkimuksia. Tutkimuksen kannalta tärkeät luotettavuuteen ja aineiston hankintaan liittyvät kokonaisuudet on kuvattu ennen aineiston analyysiosuutta. Analyysiosuudessa puolestaan keskitytään tutkimustulosten syvälliseen ymmärtämiseen. Työn lopuksi on koottu tutkimuksen johtopäätökset, luotettavuuden ja eettisyyden arviointi sekä opinnäytetyöhön liittyvä pohdintaosuus. Pohdintaosuudessa tutkija kuvaa tutkimuksen tekemiseen liittyviä ajatuksia ja kehittämisideoita.

2 Oppilashuolto ja ohjaava lainsäädäntö

Opinnäytetyössä tarkastellaan oppilashuollon henkilökunnan valmiuksia kohdata äkillisiä ja traumaattisia kriisitilanteita ammatillisesti. Voidaksemme ymmärtää oppilashuollon tehtävää peruskouluissa ja eritoten kriisitilanteissa, tulee oppilashuollon käsitettä avata kokonaisuutena niin perustehtävän kuin lainsäädännönkin näkökulmista. Lainsäädännössä käytetään kattokäsitettä opiskeluhuolto. Opiskeluhuolto käsitteen alle on liitetty peruskoulujen oppilashuolto ja 2. asteen opiskelijahuolto sekä koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon palvelut. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013).

Oppilashuollolla tarkoitetaan siis opiskeluhuoltolakiin perustuvaa yksilön ja yhteisön hyvinvointia edistävää työtä kouluissa, jonka järjestäjätahoina ovat toimineet ennen vuoden 2023 alussa perustettuja hyvinvointialueita kuntien opetustoimi sekä sosiaali- ja terveystoimi. Vuoden 2023 alusta oppilashuollon järjestämisvastuu on vaihtunut valtakunnallisesti hyvinvointialueille, opetustoimen jäädessä edelleen kuntien vastuulle. Oppilashuollon tavoitteena on edistää ja ylläpitää edellytyksiä hyvälle oppimiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille, sekä tukea oppilaiden ja opiskelijoiden hyvää fyysistä ja psyykkistä terveyttä monialaisesti yhteistyössä koulun, kodin ja yhteistyökumppaneiden kanssa. (THL, 2022; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.) Oppilailla ja opiskelijoilla on lainsäädännön myötä subjektiivinen oikeus saada tarvittaessa oppilashuollon palveluita (Mahkonen, 2015, s. 84).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) säädetään psykologi- ja kuraattoripalveluista sekä työntekijöiden kelpoisuusvaatimuksista. Vastaavan kuraattorin kelpoisuus vaatii sosiaalityöntekijän pätevyyden, kuraattorin pätevyys ammattikorkeakoulun sosionomin pätevyyden ja psykologin työssä puolestaan voi toimia psykologiaa yliopistossa opiskellut maisteri. Pätevyysvaatimusten perusteella voisi olla oletettavissa, että laissa määriteltyjen koulutusvaatimusten osalta jokaisella ammattipätevyyden omaavalla henkilöllä olisi myös koulutukseen sisällytettyjä teoreettisia kriisityön osaamisen valmiuksia.

Oppilashuollon toimintaa ohjaavat monet lait. Näistä tämän opinnäytetyön kannalta tärkeimpiä ovat; Lastensuojelulaki (417/2007), jonka tarkoituksena on lasten oikeuksien,

kasvuympäristön, tasapainoisen kehityksen ja erityisen suojelun turvaaminen. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 puolestaan määrittelee muun muassa hyvää kohtelua, tiedonsaantia, itsemääräämisoikeutta ja alaikäisen asiakkaan asemaa sekä säättää salassa pidettävien tietojen luovuttamista, salassapitoa ja vaitiolovelvollisuutta. Kun taas sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 ja terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326 määrittelevät osaltaan tarkemmin sisältöjä ja työn raameja kouluissa toteuttavalle sosiaalityölle sekä kouluterveydenhuoltopalveluille.

3 Kriisityö ja äkilliset traumaattiset kriisit

Kriisi- ja traumatyöhön liittyvän osaamisen tunnistaminen tarvitsee taakseen ymmärrystä siitä mitä kriisi- ja traumatyöllä ja näihin liittyvillä reaktiolla yleisesti ottaen tarkoitetaan. Äkilliset muutokset tai yksittäiset järkyttävät tapahtumat voivat olla kriisin taustalla. Myös useat samanaikaiset ja kuormittavat asiakokonaisuudet voivat aiheuttaa kriisin samoin kuin jokin ennakoitavissa oleva ja luonnollinenkin tapahtuma. (Mieli ry, 2022.) Kriisityötä ja äkillisiä traumaattisia kriisejä käsitellään tarkemmin tulevien alaotsikoiden alla.

Yksilöihin ja yhteisöihin vaikuttavat tekijät ja ilmiöt voidaan jakaa äkillisiin järkyttäviin tapahtumiin, katastrofeihin ja kriiseihin. Yksilötasolla reaktiot ja tarpeet ovat psykologisesta näkökulmasta samat, oli kyseessä mikä tahansa edellä mainituista ilmiöistä. Yksi järkyttävä mutta yksittäinen tapahtuma saattaa ajaa yksilön tai yhteisön kriisiin samalla tavoin kuin pitkällä aikavälillä tapahtuneet useat järkyttävät tapahtumat. Se millaista kohtelua ihminen saa osakseen muilta ihmisiltä vaikuttaa vaurioiden syntyyn ja vakavuusasteeseen. Järkyttäviä tapahtumia voivat olla esimerkiksi rikokset ihmisyyttä vastaan, luonnonkatastrofit, oman terveyden ja hyvinvoinnin uhat, kaikenlainen väkivalta, tärkeän ihmisen menetys ja kärsimyksen todistaminen. (Hedrenius & Johansson, 2016, ss. 24–25.)

3.1 Kriisityö

Opinnäytetyö perustuu vahvasti kriisityöhön ja kriisityön erityisyyden ymmärtämiseen oppilashuollon työntekijän näkökulmasta. Kriisityön käsitettä ja taustateoriaa tarkastellaan

tässä opinnäytetyössä monipuolisesti sen erityisyyden ja työntekijöiden osaamistarpeiden hahmottamiseksi ja ymmärtämiseksi.

Kriisityön tarkoituksena on ennalta ehkäistä pitkittyneiden ja vakavien mielenterveyshäiriöiden syntymistä. Sellaisia tapahtumia jotka ihmistä traumatisoivat, ei voi estää tapahtumasta, mutta tehokkaalla auttamisella traumatisoitumisen vaikutuksia voidaan lieventää. Kriisityön tavoitteena on parantaa selviytymisstrategioita, vahvistaa yksilön resilienssiä, ehkäistä ja hoitaa psyykkisen epätasapainon tilaa ja tulevia häiriöitä. (Poijula, 2016, s.179.)

Akuutissa kriisityössä ohjeistukset ja suositukset painottavat ”kriisin psykologisen käsittelyn lisäksi alkuvaiheen käytännön tukea ja toipumisen aktiivista seuranta” (STM, 2019, s. 14). Kriisit vaikuttavat paitsi tilanteen kokeneisiin myös heidän läheisiinsä. Kokonaisvaltaiset reaktiot, joita voivat olla epätoivon, kaipauksen ja voimakkaan väsymyksen tunteet, ovat tyypillisiä kriisireaktioita. (Hedrenius & Johansson, 2016, s. 27.) Salli Saaren (n.d.) mukaan kriisityöllä tavoitellaan resilienssin, eli psyykkisen kestävyyskehittämistä ja lisäämistä, henkilön itseluottamuksen ylläpitämistä ja dissosiaatioiden vähentämistä integroimalla traumaattista tapahtumaa henkilön persoonallisuuteen.

Palosaari (2018, s.22) kirjoittaa artikkelissaan, ettei kriisityötä tulisi pitää vain yksittäisenä menetelmänä, vaan kriisityön tarkoituksena ja tavoitteena tulisi olla vähentää koettua kärsimystä sekä tukea ihmisen luonnollisia suojautumismekanismeja. Kriisityön ratkaisu ei pitäisi olla vain odottelu, vaikka kriisiavun tarjoamisessa tulisikin välttää tunkeilua. Kriisityötä tehtäessä ei Palosaaren mukaan voi aina luottaa siihen, että ihminen itse osaisi ja pystyisi tunnistamaan omat sen hetkiset avun tarpeensa ja löytämään asianmukaisen avun piiriin.

Kriisityön akuuttivaiheessa ei ole tarpeen antaa hoitoa tai tarkastella ihmisten luonnollisia reaktioita hoidontarpeena, vaan antaa kriisitukea. Vasta tilanteen edetessä ja ajan hieman kuluessa on mahdollista alkaa tunnistamaan todellisia pitkäjänteisen kriisi- ja traumatyöskentelyn tarvitsijoita. Henkilöt, joiden reaktiot eivät poistu ajan kuluessa tai jotka ovat erityisen vaikeita käsitellä, ovat henkilöitä, joille traumaterapeuttista hoitoa on tarjottava. (Hedrenius & Johansson, 2016, s. 37.) Ammattiauttajalle olennaista työssään on,

että hän on työstänyt omat traumansa tavalla, jolla hänen on mahdollista kehittää omaa kohtaamisosaamistaan niiden kautta (Nyberg & Lindroos, 2020, Itsetuntemus ammatillisena laatuina ihmistyössä, neljäs kappale).

3.2 Äkillisten traumaattisten tilanteiden tunnusmerkit

Traumaattisten tilanteiden tunnusmerkistöön kuuluu tapahtumien ennustamattomuus, jonka vuoksi psyykinen etukäteen varautuminen on mahdotonta. Traumaattisiin tilanteisiin ei ole mahdollista pystyä vaikuttamaan omalla toiminnalla ja tällaiset tilanteet usein muovaavat ihmisen olemassa olevia elämänarvoja. Omasta haavoittuvuudesta tietoisesti tuleminen järkyttävän ja traumaattisen tilanteen jälkeen vahvistaa ihmisen ajatusta siitä, että mitä tahansa voi tapahtua. Tämän vaikutuksesta elämäkatsomus ja oma maailmankuva muuttuvat, koska aikaisemmat uskomukset ja käsitykset ympäröivästä maailmasta tapahtuneen vuoksi uudelleen muovautuvat. Viimeisenä seurauksena uudelleen muovaantuvat jo aiemmin mainitut elämänarvot. Erityisesti ihmissuhteisiin liittyvät arvot vahvistuvat ja muihin, kuten rahaan tai työhön liittyvät menettävät usein merkitystään. Lopulta on todettavissa, että kaikki elämässä on muuttunut traumaattisen tilanteen jälkeen. Tämän kokonaisuudessaan psyykkisesti kuormittavan sopeutumistehtävän myötä ihminen joutuu käyttämään kaikkia olemassa olevia voimavarojaan, vaikka ne eivät aina tilanteeseen nähden olisikaan riittävät. (Saari, 2000, s. 22–27.)

Eli sellainen kontrolloimaton ja valtava tapahtuma tai elämäntilanne, joka aiheuttaa ihmiselle merkittävää psyykkistä räsitusta voi synnyttää trauman. Trauman synnyttämä tapahtuma ajaa kokijan kyseenalaistamaan arvojaan ja ihmissuhteitaan. Tapahtuma voidaan kokea elämän eheyden rikkovaksi tekijäksi. Trauman syntymiseen vaikuttavat kokijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja edellytykset, aiemmat kokemukset, merkityksellisyys yksilölle sekä tietysti tapahtuma itsessään. (Hedrenius & Johansson, 2016, s. 27; STM, 2019, s. 19.)

3.3 Stressireaktiot ja akuutin kriisin oireisto

Traumaattiseksi kriisiksi siis kutsutaan prosessia, joka ihmisessä käynnistyy yllättävän kriisitilanteen ja äkillisen sairastumisen kohdatessa. Kaikkien reaktiot ovat tilanteissa yksilöllisiä, eikä tilanteen herättämiin tunteisiin ole mahdollista valmistautua etukäteen. Akuutin kriisin vaiheet etenevät usein kuitenkin järjestyksessä. (Terveyskylä, 2021.) Tässä luvussa kuvataan lähdemateriaalia hyödyntäen akuutin kriisin oireistoa vaihe vaiheelta sekä avataan lyhyesti traumaperäisen stressihäiriön käsitettä.

Käypä hoito -suositusten (Tarnanen, Laukkala & Haravuori, 2020) mukaan yksilön akuutti stressireaktio käynnistyy noin tunnin kuluessa merkittävästä henkisestä tai fyysisestä altistumisesta. Tavanomaisesti oireet lähtevät helpottumaan muutamassa päivässä. Fyysisiä oireita ovat vihamieliset sanalliset ilmaisut tai suuttumus, huomiokyvyn kaventuminen, vetäytyminen sosiaalisista tilanteista, toivottomuus tai epätoivo, hallitsematon tai liiallinen suru tai sopimaton tai tarkoitukseton yliaktiivisuus. Shokkivaiheessa auttajan rooli on olla kuuntelijana ja huolehtijana, ei aktiivisena kyselijänä tai mieleen palauttajana (Hietala, Kaltainen, Metsärinne & Vanhala, 2010, s. 117).

Sokkivaihetta seuraa reaktiovaihe, jolloin ymmärrys tapahtuneesta lisääntyy ja käsitys kokonaisuudesta muodostuu. Mielialan vaihtelut ovat usein voimakkaita ja ihminen saattaa pyrkiä etsimään syyllistä itsestään tai muista. Reaktiovaiheessa järkytykseen reagoidaan usein koko kehon voimalla, jolloin myös somaattiset oireet ovat mahdollisia. Reaktiovaiheen auttajan tehtävänä on jäsentää tapahtumia, kuunnella ja keskustella sekä ottaa vastaan voimakkaitakin tunteen purkauksia. (Terveyskylä, 2021; Hietala ym, 2010, s. 118.)

Reaktiovaihetta seuraa käsittelyvaihe, jolloin ymmärrys tapahtuneen kokonaisuudesta kaikkine muutoksineen vahvistuu. Tarve puhua ja käydä asioita muistelun kautta kasvaa. Vaihe saattaa sisältää eristäytymistä, väsymystä ja muisti- tai keskittymisvaikeuksia. Tämä vaihe voi olla pitkäkestoinen ja auttajan tehtävänä on tarjota tukea ja mahdollistaa yhteistä aikaa. Reaktiovaihetta seuraa uudelleen suuntautumisen vaihe, jolloin ihminen alkaa hiljalleen hyväksyä tapahtuneen osaksi omaa elämää. Tapahtuma ei välttämättä ole enää jatkuvasti mielessä mutta se voi vielä ajoittain nousta pintaan samalla kokemukseen liittyvän

tuskan tunteen hieman hälventyessä. Elämään alkaa hiljalleen palautua iloa, ajatuksia tulevaisuudesta ja luottamusta elämää kohtaan. (Terveyskylä, 2021; Hietala ym. 2010, s. 119–120.)

Traumaperäisestä stressihäiriöstä puhutaan silloin, kun ihminen on kokenut sellaisen järkyttävän tai poikkeuksellisen uhkaavan tapahtuman, joka aiheuttaisi ahdistusta jokaiselle, ja josta aiheutuvat voimakkaat takauumat, painajaisunet ja ahdistavat muistikuvat tapahtumasta ovat lähes jatkuvia. Tällöin henkilö pyrkii usein kaikkiin mahdollisiin keinoin välttämään tapahtumasta muistuttavia tilanteita. Traumaperäisen stressihäiriön oireet ovat kroonistuneita ja jatkuvat viikkojen ajan. (Tarnanen, Laukkala & Haravuori, 2020; Hietala ym. 2010, s. 122.) Trauma ei siis ole vain jokin yksittäinen tai ulkopuolinen tapahtuma, vaan se on ihmisen kehon tapa reagoida voimakkaisiin ärsykkeisiin. Traumaattisiin tilanteisiin ja ärsykkeisiin ihmisen keho reagoi taistele ja pakene reaktioiden kautta, jotka voivat toisinaan näyttäytyä myös täydellisenä lamaantumisenä kohdattaessa tällaisia tilanteita. (Pelkonen & Sarvela, 2020, Lapsuuden haitallisten kokemusten eri muodot, viides luku.)

3.4 Psykososiaalinen tuki

Psykososiaalisella tuella tarkoitetaan akuutin kriisityön ja kiireellisen sosiaalityön toteutusta yhteistyössä (STM, 2019, s.14). Psykososiaalisella tuella tavoitellaan traumaattisesta tapahtumasta johtuvien psyykkisten ja sosiaalisten seurausten ehkäisemistä tai lieventämistä. Palvelut koostuvat karkeasti jaoteltuna sosiaalisen, psyykkisen ja hengellisen tuen palveluista, joita ovat sosiaalipalvelut, psyykkinen huolto ja kirkon henkinen huolto. Toiminnassa todellisuudessa on tarvetta monenlaisille palveluille ja erityisesti moniammatillista yhteistyötä eri ammattikuntien kesken. Osaksi psykososiaalista tukea kuuluu aina myös kriisiviestintä. (Pedak, 2009, s. 105; Henriksson & Laukkala, 2010.)

Psykososiaalisen tuen kiireellinen sosiaalityö tarkoittaa yksilöille, ryhmille ja perheille tehtävää palvelutarpeen arviointia ja sen perusteella myönnettäviä tarvittavia tukitoimia sekä jatko-ohjaamista. Psykososiaalisen työn koordinointi ja toimintaan liittyvä johtaminen sisältyy akuutissa traumaattisessa tilanteessa myös kiireelliseen sosiaalityöhön, oli kyseessä ryhmää tai yksilöä koskeva tilanne. Akuutti kriisityö taas sisältää varhaisia, ensimmäisen

kuukauden aikana tapahtuneesta toteutettavista interventioista. Muita nimityksiä akuutille kriisityölle voivat olla kriisituki, psyykkinen tai psykologinen ensiapu ja henkinen ensiapu. (STM, 2019, s. 20.)

4 Kouluilla toteutuva kriisityö

Koulut ovat erityisiä yhteisöjä, joissa arjesta poikkeavat äkilliset ja yllättävät tapahtumat koskettavat määrällisesti isoa joukkoa lapsia ja nuoria sekä aikuisia. Tämän vuoksi kouluilla on erityisen tärkeää pystyä varautumaan erilaisiin ja eriasteisiin kriisitilanteisiin.

Kriisitilanteissa ihmiset reagoivat tunteella, jolloin suunnitelmien laatiminen ei välttämättä ole enää mahdollista tai niiden laatimiselle akuutissa tilanteessa ei ole aikaa. Äkilliset ja poikkeavat tapahtumat saattavat altistaa koko kouluyhteisön traumatisoivalle kokemukselle, jolloin valmiiksi tehdyt turva-, kriisi- ja pelastussuunnitelmat sekä ennalta sovitut toimintamallit helpottavat tilanteessa toimimista. (Hietala ym. 2010, s. 128; Opetushallitus b, 2022.)

Kriisireaktioissa ihmistä on mahdollista tukea ja auttaa tarjoamalla tukea, oikeaa tutkimukseen perustuvaa tietoa sekä oikea-aikaisia toimia. Kriisin kohdatessa ei pidä jäädä odottamaan vaan tarjota välttämätöntä tukea uhreille ja heidän läheisilleen. Kouluilla toteutettava kriisityö keskittyy lähinnä yksilöiden pystyvyyden tunteen vahvistumiseen ja reaktioiden helpottamiseen. (Opetushallitus b, 2022.)

Kouluissa toteutettavan kriisityön tavoitteena on pyrkiä helpottamaan koettuja reaktioita ja vahvistaa pystyvyyden ja selviytymisen tunnetta mutta ei toteutaa syvää tunnekäsittelyä. Reaktioiden helpottaminen ja pystyvyyden tunteen vahvistaminen edellyttää teoriaan perustuvien kriisireaktioiden lainalaisuuksien tietämystä ja tiedon tarjoamista oppilaiden toipumisen tueksi. Kouluissa kriisipedagogisen ajattelun painottaminen vahvistaa oppilaiden omaa kykyä rakentaa myöhempää elämää varten tarvittavia kriisin käsittelytaitoja. Kriisipedagogisella ajattelulla tarkoitetaan ”psykososiaalisen tuen pitkäjänteisyyttä”. Varauduttaessa psykososiaaliseen tukeen on kuitenkin erityisen tärkeää pitää mielessä, että kohdattavat tilanteet ja onnettomuudet voivat olla hyvin erilaisia. Liian kapeutunut varautuminen puolestaan saattaa kaventaa toimintavalmiutta. (Opetushallitus b, 2022.)

Kouluilla kohdattavat kriisit voivat koskettaa yksilöiden lisäksi koko yhteisöä. Pedak (2018, s.42) määrittelee erilaisia kriisejä. Yhteisökriisiksi hän määrittelee Kauhajoen ja Jokelan koulusurmien kaltaisten tapahtumien lisäksi julkisesti tapahtuneet kuolonuhreja vaatineet ampumavälikohtaukset, pitkittyneet alueelliset tulvat sekä pitkät sähkökatkotilanteet. Yhteisökriisi on siis vaikutuksiltaan katastrofia suppeampi mutta organisaatiokriisiä vakavampi kriisitilanne. Yhteisökriisillä tarkoitetaan sellaista tavanomaisen arjen äkillisesti keskeyttävää tilannetta, jonka vaikutukset koskettavat eniten paikallisyhteisöä mutta jonka eteen paikalliset turvallisuusviranomaiset sekä näiden muodostama kriisiorganisaatio työskentelevät johtamalla tilannetta ja vastaamalla viestinnästä julkisuudessa. Yhteisökriisit saavat lähes aina kansallista tai kansainvälistä huomiota.

4.1 Koulujen kriisisuunnitelmat

Oppilashuollon työntekijöiden kriisityöhön liittyviä osaamisen valmiuksia ja valmiuksiin liittyviä odotuksia voidaan tarkastella myös kouluille laadittujen kriisisuunnitelmien sisältöjen kautta. Tätä opinnäytetyötä varten tarkasteltiin kahta verkosta vapaasti luettavissa olevaa peruskouluille luotua kriisisuunnitelmaa, jotka oli laadittu tai päivitetty vuosien 2017–2019 välillä. Tarkasteltavat kriisisuunnitelmat on valikoitu tähän opinnäytetyöhön sattumanvaraisesti, eikä niillä ole suoranaista yhteyttä opinnäytetyötä varten tutkittuun muuhun aineistoon. Kriisisuunnitelmien sisältöjä vertailtiin keskenään.

Opetushallituksen (2022 b) sivuilla tuodaan esille Suomen kouluissa kriisivalmiussuunnitelmien tekemisen aloitetun 1990-luvun alussa. Samaan aikaan muualla Suomessa perustettiin useampia paikallisia kriisivalmiusryhmiä, joten kriisivalmiussuunnitelmiin liittyvä kehitystyö oli vahvasti aikaan sidoksissa olevaa. Koulujen kriisivalmiussuunnitelmien kehittymistä tuki myös Stakesin samoihin aikoihin käynnistämä kehittämishanke. Vaikutusta koulujen kriisivalmiussuunnitelmien kehittymiselle on nähty olevan myös terveydenhuollon kehittämisessä.

Koulujen kriisiryhmät koostuvat oppilashuoltoryhmän koulukohtaisesti määritellyistä jäsenistä, kuten esimerkiksi kouluterveydenhoitajasta, -psykologista, kuraattorista, koulun rehtorista ja apulaisrehtorista. Kriisiryhmälle on kirjattu ja keskitetty kaikki ne asiat, jotka

koulun kriisivalmiuteen liittyvät. Pääasiallinen vastuu koulujen kriisitilanteissa ja niiden selvittelyssä, tiedottamisessa, yhteistyötahojen kanssa toimimisessa sekä henkilöstön työnjaossa on ensisijaisesti koulun rehtorilla. (Hietala ym. 2010, s. 128.) Koulujen kriisisuunnitelmissa tai turvallisuusohjeissa tulisi olla huomioituna myös mahdollisten uhrien ja heidän läheisten tuen tarpeet, määriteltynä asianmukaiset evakuointiin osoitetut tilat sekä harjoiteltua käytännön osaamista tukikeskuksen johtamisesta (Pedak, 2009, s.108).

Erilaisia kouluissa kohdattavia kriisejä voivat muun muassa olla oppilaan tai henkilökuntaan kuuluvan kuolemantapaus, yhteisön jäsenen itsemurha, muut onnettomuudet tai loukkaantumiset, koulun ulkopuolelta tuleva uhka tai aseellinen uhka. Myös muualla tapahtuvat luonnonkatastrofit ja merkittävät suuronnettomuudet voivat koskettaa psyykkisellä tasolla laajasti koulun oppilaita, jolloin kriisiapua voi olla tarpeen tarjota (Opetushallitus b, 2022).

4.2 Koulujen kriisityöryhmän tarkoitus ja tavoite

Kouluhenkilöstön arkipäiväiset kriisitaidot poikkeavat usein siitä tarpeesta, jota useat koulujen kriisitilanteet vaativat ja siksi tarvittavaa ulkopuolista ammattiapua tulisikin tarvittaessa hyödyntää. Koulujen poikkeustilanteissa myös kouluhenkilöstö reagoi ja kuormittuu. Kriisitilanteissa toimiminen saattaa kuormittaa henkilöstöä kohtuuttomasti palautumisen ja jälkiväsymyksen muodossa, vaikka poikkeustilanteeseen liittyvää kriisiosaamista henkilöstöllä olisikin. (Opetushallitus b, 2022.)

Saari (n.d.) esittää kouluissa toteutuvan kriisityön onnistumisen merkkejä olevan se, että kriisityö on yhteisöllistä, jolloin työ kohdistuu koko yhteisöön eikä vain joihinkin yksilöihin. Kriisiapua tulisikin tarjota aina kokonaisvaltaisen arvion ja suunnitelman perusteella. Saari toteaa tärkeäksi kriisiavun aloittamisen aikuisista aina silloin kun kyse on lasten ja nuorten yhteisöistä. Puhuttaessa kriisityöstä tulee aina ottaa huomioon kriisityön ja toimijaverkoston laajuus tapauskohtaisesti.

5 Aiemmat tutkimukset ja tarkasteltavat koulujen kriisisuunnitelmat

Tutkimuksessa hyödynnetään kansainvälistä tutkimustietoa liittyen kouluissa toteutettavaan kriisityöskentelyyn. Aiempina tutkimuksina tarkastellaan kansainvälisiä aineistoa sekä kotimaassa tapahtuneiden traagisten koulutapahtumien loppuraportteja ja niihin kirjattuja suosituksia.

5.1 Aiemmat tutkimukset

Väitöskirjassaan Trethowan (2009, ss. 5, 93, 138-139, 164-166) tutki Australian kouluihin liittyvien kriittisten tapahtumien vaikutusta kouluohjaajien ja johdon koulutukseen Victorian osavaltiossa Australiassa. Ensisijaisena tutkimustavoitteena hänellä oli tunnistaa kouluohjaajien sen hetkinen kriisinhallintaan liittyvän osaamisen taso ja käytännöt sekä mahdolliset koulutustarpeet. Toisena tavoitteena hänellä oli kehittää osavaltiotasoinen koulukohtaisesti sovellettava kriisinhallintamalli. Tutkimukseen osallistui 120 kouluohjaajaa ja tuloksista havaittiin, että suurin osa vastaajista oli ollut osallisena kouluun liittyvässä kriisitilanteessa, osallistunut opetusministeriön järjestämään kriisinhallintakoulutukseen ja koki tärkeäksi sen, että heille järjestettäisiin lisäkoulutusta kriisinhallinnasta. Lisäksi tuloksista havaittiin, että suurimmalla osalla kouluista oli olemassa kriisinhallintasuunnitelma, mutta joukossa oli myös kouluja, joissa joko ei ollut suunnitelmaa tai suunnitelmasta ei oltu tietoisia.

Tulosten yhteenvedossa Trethowan (2009) korosti erityisen tärkeäksi huomioksi, että kouluohjaajien tulisi osallistua säännöllisesti kriisinhallinta-koulutukseen ja hän ehdotti, että koulutus olisi yksi edellytys kouluohjaajana toimimiseen. Yhteenvedossa todettiin tutkimuksen osoittaneen tarpeen kehittää kattava koulukohtaisesti sovellettava kriisinhallintamalli. Tulosten mukaan tehokkaasti kouluyhteisöjen tarpeisiin vastaavan kriisinhallintamallin tulisi sisältää kolme kohtaa, jotka ovat ennaltaehkäisy, puuttuminen (interventio) ja arviointi. Tällaisella mallilla luotaisiin puitteet, joita voitaisiin käyttää ohjaamaan koulukohtaisia kriisinhallinta- ja koulutuskäytäntöjä.

National Association of Social Workers ammattiliiton julkaisemassa artikkelissa tarkasteltiin useiden lähteiden kautta koulujen kriisihallinnan suunnittelua erityisesti sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Artikkelin johtopäätöksissä todettiin kouluissa tapahtuvien kriisien olevan yleensä monisyisiä ja niiden voivan aiheuttaa monenlaisia pitkäaikaisia ongelmia. Kouluissa tapahtuvilla kriiseillä todettiin olevan muun muassa kielteinen vaikutus koulun ilmapiiriin. Kouluissa tapahtuvilla kriiseillä todettiin myös voivan olla lisäävä tai pahentava vaikutus opiskelijoiden ja henkilökunnan mielenterveyden haasteisiin. Niiden koulun työntekijöiden, jotka toimivat koulussa mielenterveyttä edistävissä työtehtävissä, kuten koulupsykologit, sosiaalityöntekijät ja oppilaanohjaajat, olisi artikkelin mukaan oltava tiiviisti mukana koulun kriisihallinnan suunnittelun kehittämisessä, toteuttamisessa sekä mahdollisissa suunnitelman mukaisissa interventioissa. Kriisihallinnan suunnitelmalla ja sen toteuttamisella arvioitiin voivan olla merkittävä vaikutus yksilöiden tai ryhmien mielenterveyden toimintaan. Koulussa mielenterveystyötä tekevä henkilökunta voi siis auttaa kehittämään ja toteuttamaan kouluturvallisuuteen liittyviä suunnitelmia ja interventioita kriisitilanteiden jälkeen. (Elbedour, Alsubie, Al'Uqdah & Bawalsh, 2020, s. 214.)

Kriisihallinnan suunnittelun nähdään sisältävän ennalta ehkäisyä, viestintää ja erilaisia protokollia eri kriisityypeille. Artikkelin mukaan koulun johdon olisikin tärkeää varmistaa, että edellä mainittua henkilökuntaa pidetään viestintäprosessiin kuuluvina avainhenkilöinä kouluilla toteuttavassa kriisihallinta työssä. Artikkelin mukaan sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tulisi aiempaa paremmin huomioida muun muassa kriisien ehkäisyyn, varautumiseen ja sopeutumiskyvyn lisäämiseen liittyviä tekijöitä. Artikkelissa todettiin turvallisuustarpeen edellyttävän traumatietoisia ja tutkimuspohjaisia strategioita koulujen kriisinhallintasuunnitelmien toteuttamiseksi. Artikkelissa tunnistettiin myös kriisitilanteiden pidemmän aikavälin mahdollisia seurauksia, kuten psykologisia traumoja ja vahinkoja välittömien haittojen lisäksi. (Elbedour, Alsubie, Al'Uqdah & Bawalsh, 2020, s. 214.)

CrisPrep – Opetusalan kriisivalmiudet loppuraportissa tarkastellaan oppilaitosten ja erityisesti opettajien kriisivalmiuksia. Tutkimuksen mukaan erilaisissa kriisitilanteissa toimimiseen liitettävät taidot ja tiedot olivat tyydyttävällä tasolla. Opetushenkilöstön henkilökohtaisilla valmiuksilla ja osaamisella oli myönteinen vaikutus oletettuun suorituskyykyyn. Tutkimuksessa nostettiin esiin kriisivalmiustaitojen harjoittelu

opetushenkilöstön kriisivalmiuden kehittämisen keinoksi. Loppuraportissa todetaan, ettei kriiseihin varautuminen ole kunnissa tasalaatuista muun muassa lainsäädännön ja ohjeistusten vuoksi. Tutkimuksessa ei havaittu olevan olemassa yhteneväistä kriiseihin varautumisen prosessia, vaan kouluilla on mahdollisuus varautua itse parhaaksi katsomallaan tavalla. (Kinnunen, Liljeroos-Cork, Rikander, Virta, Pekkola & Tappura, 2023, s.1.)

Tarkasteltavat tutkimukset ja raportit ovat verrattain vanhoja mutta edelleen valideja, kun niitä vertaa vuoden 2020 (Elbedour ym.) Yhdysvaltojen sosiaalityöntekijöiden ammattiliiton julkaisemaan artikkeliin. Tämän tutkimuksen kannalta erityisen tärkeää onkin aiempien tutkimusten avulla tunnistaa se tarve mikä on tunnistettu jo kauan sitten ja verrata sitä tarvetta tämän tutkimuksen tuloksiin. Tällä tavoin voidaan pureutua niihin tekijöihin, joita aiempien tutkimusten ja havaintojen mukaan on jo tehty toisin, sekä niihin, jotka on mahdollisesti nykypäivän koulujen kriisityössä jätetty huomiotta. Yleisellä tasolla on tunnistettavissa, että asioilla on tarpeen lähteä kehittymään myönteiseen suuntaan silloin kun tapahtuu jotain järkyttävää ja merkittävää tai isoa joukkoa koskevaa, mutta toisaalta myös jäädä herkästi unholaan, kun uudenlaisia toimintaa vaativia asioita tapahtuu. Osittain näihin tässä luvussa esiintyviin tutkimuksiin päädyttiin myös siitä syystä, että Suomessa toteutettavan oppilashuollon ja kriisityön mukaista näkökulmaa sisältäviä tutkimuksia oli verrattain haasteellista löytää.

Tutkimuksen taustatiedoksi tarkasteltiin myös kahta erillistä ja eri kouluihin luotua, nimettömäksi jäävää mutta internetissä vapaasti löydettävissä olevaa kriisisuunnitelmaa. Vertailun avulla tehtiin tulkintaa, että koulujen kriisisuunnitelmat voivat lähtökohtaisesti olla hyvin paljon toisistaan poikkeavia sisällöiltään ja informaation määrältään. Vertailu kertoi kouluissa kohdattavista mahdollisista kriiseistä ja samalla siitä, millaisiin asioihin liittyen oppilashuollon työntekijöillä olisi hyvä olla ammattiosaamista. Mielestäni taustavertailusta ensisijaisiksi hallittaviksi kokonaisuuksiksi nousivat kriisin, kriisin vaiheiden ja surureaktioiden tunnistaminen sekä ymmärrys traumatietoisien kohtaamisen merkityksestä. Edellä mainittujen taitojen hallinta puolestaan vahvistaisi työntekijöiden toimintavalmiutta.

Koulujen kriisiryhmän tehtäviä on puolestaan kuvattu selkeästi Oulun kaupungin koulujen ja oppilaitosten toiminta äkillisissä kriiseissä ja poikkeamatilanteissa -julkisessa oppaassa (n.d., s. 8). Oppaan mukaan ovat kriisiryhmän tehtäviä ovat;

- Kriisitilanteissa toiminnan organisointi
- Välittömän tuen tarpeen ja mahdollisten jatkotoimien huolehtiminen
- Ryhmän sisäisten vastuuketjujen ja työnjaon kirjaaminen
- Kriisitilanteisiin liittyvien tärkeimpien paikallisten ja alueellisten yhteistyötahojen selvittäminen sekä yhteistyöhön liittyvien käytäntöjen ja periaatteiden sopiminen
- Arvioida toteutuneita toimia
- Kirjata tarvittavat muutokset kriisisuunnitelmaan

Näiden lisäksi kriisityöryhmän tehtävänä on myös perehdyttää kriisityöskentelyyn koulun muuta henkilöstöä. ”Koko henkilöstön yhteisen perehdytyksen lisäksi tarvitaan kohdennettua perehdytystä eri tehtävissä toimiville, kuten yhteisön turvallisuusvastaaville, opiskeluholloissa toimiville tai kriisityöryhmän jäsenille ja johtovastuuta kantaville.”

5.2 Jokelan koulusurman tutkintaraportti

7.11.2007 tapahtui Jokelassa surmatyö, ”jossa lukiolainen ampui koulukeskuksessa kahdeksan henkilöä ja itsensä”. Traagisen tapahtuman jälkeen erikseen tapausta tutkimaan asetettu Jokelan koulusurmien tutkintalauta laati tutkintaraportin, jossa tapahtumaa tarkastellaan ennen ja jälkeen näkökulmista sekä tarkastelun perusteella annetuista suosituksista. Tapahtuman jälkeen kuntaan oli perustettu jälkihoidon koordinaatioryhmä, joka koostui kriisityön osaajista, kuten psykologeista, kriisityöntekijästä ja avustajista. Koordinaatioryhmän tavoitteena oli rakenteellinen vahvistaminen, eli opetuksen tukeminen, oppilaiden ja henkilöstön psyykkisen avun tarjoaminen mutta myös lisätyövoiman palkkaaminen niin koulu-, nuoriso- kuin terveystoimeen sekä koulukeskuksen oppilashuoltoon. Käyntejä tai konsultaatioita psykiatriselle sairaanhoitajalle, psykologille ja psykiatrille oli raportin mukaan maaliskuun kahden ensimmäisten viikon aikana 268. Koulukeskuksen surmatyön jälkihoidon kustannusten Tuusulan kunta arvioi pian tapahtuman jälkeen nousevan kokonaisuudessaan tulevien kuuden vuoden aikana 4,8 miljoonaan euroon

sisällyttäen myös tapahtuman vaikutuksesta suunnitellun Opetusministeriön hankkeen. Kustannusarvio koostui muuan muassa psykososiaalisesta tuesta, henkilöstöpalkkauksista ja lisäresursoinnista sekä erikoissairaanhoidon maksuista. Tavanomaisesta poikkeavia kustannuksia kunnalle kertyi vuoden 2008 aikana noin 1,35 miljoonaa euroa. (Oikeusministeriö, 2009, ss. 36–40.)

Tutkintaraportin oppilaiden tukena toimineen kuraattorin mukaan oppilaat olivat tapahtuman jälkeen avoimia ja suhtautuivat myönteisesti yhteistyöhön omasta huonosta voinnistaan huolimatta. Huonosti voivien oppilaiden oireet olivat eriaikaisia ja erilaisia. Tapahtuman jälkeen nuoret oireilivat muun muassa unettomuudella ja levottomuudella mutta myös lisääntyneellä päihteiden käytöllä. Raportissa kuvataan, että vielä vuosi tapahtuneen jälkeen osalle nuorista oli vaikeaa käydä koulua koulurakennuksessa ja joitakin oppilaita sosiaalityöntekijät ja nuorisotyöntekijät saattoivat kouluun. Marraskuun 2007 ja syyskuun 2008 välisenä aikana poliisin tietoon tuli ainakin 86 kouluun liittyvää uhkausta pääosin 14–16-vuotiailta pojilta ja joista 34 tapausta johti rikosilmoitukseen. Tutkintaraportin julkaisuvuonna 2009 tutkintalautakunta esitti, että oppilas- ja opiskelijahuoltoa tulisi kehittää siten, että työ on suunnitelmallista, ”oppilaiden ongelmia pyritään aktiivisesti tunnistamaan ja tukitoimenpiteiden toteuttaminen varmistetaan sekä resursseja on käytössä annettujen suositusten mukaan.” Tutkintalautakunta esitti myös, että toimivat ja järjestelmälliset kiusaamisen ennaltaehkäisyyn liittyvät toimintakäytännöt tulisi kouluissa saada aktiiviseen käyttöön, jotta kiusaamiseen olisi mahdollista puuttua varhaisessa vaiheessa. Mielenterveyspalvelujen osalta olisi raportin mukaan kehitettävää yhteistyön sujuvoittamiseksi erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen välillä. (Oikeusministeriö, 2009, ss.37–41.)

5.3 Kauhajoen koulusurman tutkintaraportti

Jokelan tapahtuman jälkeen noin vuotta myöhemmin Kauhajoella tapahtui jälleen surmatyö, joka tapahtui ammattikorkeakoulussa. Kauhajoen koulusurmien tutkintalautakunnan laatiman tutkintaraportin mukaan Kauhajoella ensivaiheen akuutti kriisiapu käynnistettiin pian sen jälkeen, kun tieto tapahtumasta saavutti läheisen terveyskeskuksen. Akuutti apu toteutui kunnan kriisiryhmän, sosiaalityöntekijöiden ja terveydenhoitajien ja läheisen

kunnan kriisiryhmän johdolla. Myöhemmin paikalle järjestyi tukea myös lähikaupunkien ensiavun henkilöstöstä, psykologeista ja heidän kriisiryhmiensä kautta. Myös seurakunta ja nuorisotoimi tarjosivat palveluitaan. Tarvittaessa jokainen sai psykososiaalista tukea omalla asuinpaikkakunnallaan kunnan oman kriisityöryhmän kautta. (Oikeusministeriö, 2010, ss. 41–40.)

Kaksi viikkoa tapahtuneesta psykososiaalista tukea tarjottiin myös muille tapahtumaan suorasti tai epäsuorasti linkittyneille henkilöille, kuten poliiseille, sosiaalityöntekijöille ja pelastajille sekä näiden läheisille. Avunpiirin hakeutumisen kynnystä madallettiin suunnitellusti. Tutkintaraportin mukaan suunnittelussa huomiota kiinnitettiin erityisesti kouluilla toimivien koulukuraattorien, psykologien ja terveydenhoitajien toimintaan, oppilaitosten henkilöstön jaksamiseen ja edellä mainittujen perustehtävistä huolehtimiseen, tiedotukseen, asiantuntijatukeen, työnohjaukseen ja seuraavien vaiheiden tuen järjestämiseen. Lähiviikkojen aikana tapahtumasta ihmisillä esiintyi voimakasta, pelkoa, ahdistuneisuutta ja epävarmuutta. Koulun henkilöstön tehtävänä oli tarjota nuorille tietoa ja ohjata avuntarpeisia avun piiriin. Tapahtuman jälkeisenä ensimmäisinä koulupäivinä noin kahden viikon kuluttua henkilökunnalle ja opiskelijoille annettiin tietoa erilaisista kriisireaktioista ja ahdistuksen hallintamenetelmistä. Tehostettu oppilashuoltoryhmä kokoontui ensin useita kertoja viikossa ja myöhemmin viikoittain. Koulussa tukea tarjottiin yhteisö- ja yksilötasolla. Lisäresursseja hankittiin psykologeista oppilaille ja henkilöstölle kuraattoreiden työpanoksen lisäksi. Myös osa-aikainen opiskelijaterveydenhoitaja palkattiin. (Oikeusministeriö, 2010, ss. 41–42.)

Psykososiaalisen tuen koordinoimiseksi perustettiin monitoimijahanke neljän päivän kuluttua tapahtuneesta. Päättävöitteena hankkeessa oli tukea heitä, jotka olivat tapahtumassa kärsineet sillä tavoin, että he toipuisivat kriisioireista ja olisivat jälleen kykeneväisiä jatkamaan jokapäiväistä elämää. Tutkintalautakunnan raportissa on mainittuna myös erilaisia suosituksia, joista tähän opinnäytetyöhön liittyen on nostettu suositus opiskelijahuollon, terveydenhuoltojärjestelmän ja oppilaskuntatoiminnan vahvistamisesta. Raportissa arvioidaan näiden vahvistamisen edistävän ”opiskelijoiden ongelmien tunnistamista ja niiden kokonaisvaltaista hoitamista”. (Oikeusministeriö, 2010, ss. 42–43, 153.)

6 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää oppilashuollon työntekijöiden kriisityön osaamista ja valmiuksia suhteessa peruskoulujen työntekijöitä ohjaaviin kriisisuunnitelmiin. Tutkimuksen välillisenä tavoitteena on selvittää oppilashuollon henkilöstön mahdollisia lisäkoulutustarpeita kriisityöhön ja kriisityöskentelyyn liittyen jo hankitun peruskoulutuksen lisäksi. Tutkimuksen kohderyhmä rajautuu oppilashuollon työntekijöihin, kuten koulukuraattoreihin, koulupsykologeihin ja kouluterveydenhoitajiin. Osana tutkimuksen taustateoriaa tarkastellaan myös muutamien perusopetusta tarjoavien koulujen julkisesti saatavilla olevia koulujen kriisityön suunnitelmia niihin kirjattujen osaamisvaatimusten näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset:

- Millaisia kriisityöskentelyyn liittyviä valmiuksia ja osaamista oppilashuollon työntekijät kertovat omaavansa kouluilla kohdattaviin äkillisiin ja yllättäviin kriisitilanteisiin osallistumiseksi?
- Millä tavoin oppilashuollon työntekijöiden olemassa olevat ammatilliset valmiudet ja osaaminen tukevat äkillisissä kriisitilanteissa toimimista ja koulujen kriisisuunnitelman toteuttamista?
- Millaista erityisosaamista kouluihin luodut kriisitilanteiden suunnitelmat edellyttävät oppilashuollon työntekijöiltä?

7 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetutkimuksen tilaajana toimi erään kaupungin Opetustoimi. Kuitenkin opiskeluhoollon siirtyessä kokonaisuudessaan hyvinvointialueiden alaisuuteen 1.1.2023, oli tutkimuslupaa tarpeen hakea opetustoimen sijaan kyseisen alueen hyvinvointialueelta. Tarve opinnäytetyölle nousi tutkimuksen tekijän työssä tehdyistä havainnoista ja käydyistä keskusteluista oppilashuollon työntekijöiden kanssa. Aihe-ehdotus Opetustoimen opetuspäällikölle tuli opinnäytetyön tekijältä mutta sai heti ehdotuksen esittämisen jälkeen opetuspäällikön hyväksynnän. Myös hyvinvointialueen edustajat kokivat aiheen tärkeäksi.

7.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus koostuu aineiston ja sen analysoinnin lisäksi tutkimusta ohjaavasta teoriaosuudesta, eli viitekehystä. Tutkimuksen viitekehys ja teoria muodostuvat käsitteistä ja käsitteiden välisistä merkityssuhteista, jotka tässä opinnäytetyössä perustuvat peruskouluissa kohdattaviin äkillisiin traumaattisiin kriiseihin ja oppilashuollon työntekijöiden osaamiseen ja valmiuksiin. Tutkimustulosten voidaankin nähdä olevan aina subjektiivista ja koostuvan tutkijan oman ymmärryksen varaan nojaavasta tutkimusasetelmasta ja sen lopputuloksista. Tämän vuoksi teorian hyödyntäminen laadullisen tutkimuksen teon yhteydessä on ensiarvoisen tärkeää. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Onko laadullinen tutkimus tutkimustyyppiltään teoreettista vai empiiristä tutkimusta, toinen – neljäs kappale.)

Tutkimuksen teoriaosuudessa on käytetty niin kriisityöhön kuin koulumaailmaan sidoksissa olevia lähteitä. Aiempien tutkimusten ja teorian hankintaan käytettiin hakusanoja, kuten kriisityö, kriisityö kouluissa, crisis work, crisis work at schools ja crisis work management. Hakualustoina käytettiin muun muassa google scholaria sekä ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen sivustoja. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että se perustuu tutkimukseen osallistuvien omiin subjektiivisiin näkemyksiin ja kokemuksiin, sekä näiden tarkasteluun (Puusa & Juuti, 2020, Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet, kolmas luku).

Tutkimuksen toteutustavaksi valikoitui laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullinen tutkimusote sopi tämän tutkimuksen kokonaisuuden tarkasteluun, koska tutkimuksen avulla haluttiin koota tietoa haastateltavien subjektiivisista kokemuksista liittyen omiin henkilökohtaisiin valmiuksiin ja ammatilliseen osaamiseen koulujen kriisityössä.

7.2 Aineiston hankinta

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jossa kerätty aineisto koostui fokusryhmähaastattelusta (Liite 1) ja kerätyn haastatteluaineiston litteroinnista sekä haastattelun yhteydessä kerätystä taustatietolomakkeesta (Liite 2). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa tulkitaan osana kontekstia. (Juhila, n.d.)

Opinnäytetyössä käytettyä aineistoa on kerätty fokusryhmähaastatteluiden avulla.

Fokusryhmähaastattelut koostuivat haastattelijan ylläpitämästä ryhmäkeskustelusta tämän tutkimuksen määrittelemän aiheen ympärillä. Tavoitteena oli löytää vastauksia tutkittavaan ilmiöön kysymysten, kuinka, miten, miksi ja mitä kautta. (Mäntyranta & Kaila, 2008.) Tässä opinnäytetyössä fokusryhmähaastattelua käytettiin itsenäisenä tutkimusmenetelmänä.

Ennalta asetettujen tutkimuskysymysten kautta pyrittiin haastattelujen avulla selvittämään osallistujien omia ajatuksia, osaamista ja osaamistarpeita suhteessa kouluilla toteutettavaan kriisityöhön. Pääasiallisesti fokusryhmähaastatteluihin osallistuu kerrallaan haastateltavia 4-10 henkilöä (Mäntyranta & Kaila, 2008). Tässä tutkimuksessa haastattelut toteutettiin haastattelijasta ja kolmesta haastateltavasta koostuvista ryhmistä. Haastattelututkimusta tehtäessä tutkijan on tarpeen pystyä motivoimaan osallistujia keskusteluun sekä luomaan luottamuksellinen ilmapiiri haastattelutilanteeseen (Puusa & Juuti, 2020, Haastattelumenetelmän rajoitteita, kolmas luku). Toteutuneita fokusryhmähaastatteluja ei ehditty harjoitella etukäteen, joten viimeinen, eli kolmas toteutunut haastattelu oli sisällölliseltä laadultaan aiempia haastatteluja ehjempi kokonaisuus.

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelun etu voidaan nähdä olevan siinä, että haastateltavaksi on mahdollista valita sellaisia henkilöitä, joilla tiedetään olevan omakohtaista kokemusta tutkimukseen liittyvästä ilmiöstä tai aiheesta. Haastattelussa tärkeää on, ettei haastattelijalla itse vaikuta liikaa haastattelun suuntaan vaikkakin hän ohjaa keskustelua ennalta suunnitellun kysymysasettelun avulla. Menetelmän joustavuutta lisää tutkijan läsnä oleminen haastattelutilanteessa, jolloin hänen on mahdollista pyytää osallistujaa/osallistujia tarkentamaan tai selventämään sanomaansa. (Puusa & Juuti, 2020, Haastattelun metodisista ominaisuuksista, ensimmäinen ja kolmas luku.)

Haastattelutilanteissa haastattelijalla esitti tarkentavia kysymyksiä tai käytti niin kutsuttuja yhteen kokoavia puheenvuoroja kysymysten aiheisiin liittyen. Haastateltavilla oli tällöin mahdollisuus vielä kommentoida ja tarkentaa sanomaansa.

Haastateltavat toimivat haastatteluhetkellä oppilashuollon työntekijöinä, joten tutkimusta varten kerätty aineisto oli ajankohtaista ja jokaisella haastateltavalla oli aiheesta omakohtaista kokemusta. Haastattelijalla pyrki haastattelutilanteissa esittämään avoimia

kysymyksiä haastateltaville. Haastattelutilanteiden alkaessa jokaiselle ryhmälle kerrottiin haastattelijan toive yhteisestä keskustelusta valmiiksi asetettujen kysymysten avulla. Yhteinen keskustelu kysymysten ympärillä toteutui vaihtelevasti eri haastatteluryhmien välillä. Haastateltaville kerrottiin osallistumisen olevan vapaaehtoista.

Tutkimukseen liittyvä haastattelukutsu lähetettiin sähköpostitse erään hyvinvointialueen kaikille oppilashuollon kuraattoreille ja psykologeille sekä kaikille perusasteen oppilashuollon terveydenhoitajille. Haastatteluihin osallistui lopulta yhteensä yhdeksän henkilöä. Kaikki edellä mainitut ammattiryhmät olivat edustettuina haastatteluissa. Tutkimukseen osallistuneista haastateltavista kaksi oli työskennellyt sosiaali- ja terveysalalla yli 15 vuotta, kaksi 7-15 vuotta ja neljä 1-7 vuotta. Yksi haastateltavista jätti vastaamatta kysymykseen työvuosien kokonaismäärästä. Seitsemän haastateltavista työskenteli ajankohtaisesti kaikkien peruskouluikäisten parissa ja kaksi haastateltavista vain alakouluikäisten parissa. Haastateltavista neljä oli työskennellyt oppilashuollossa 2-5 vuotta ja viisi haastateltavista 1-2 vuotta.

Haastattelut nauhoitettiin puhelimen ääninauhurisovelluksella. Fokusryhmähaastatteluita pidettiin yhteensä kolme siten, että jokaisessa haastatteluryhmässä oli kolme haastateltavaa. Kaksi haastattelua toteutettiin haastateltaville tutussa työympäristössä. Yksi haastatteluista toteutettiin työhön liittyvän kokoontumisen yhteydessä eräässä luokkatilassa, joka ei ollut kenellekään haastatteluun osallistuvalle tuttu ympäristö. Ympäristössä oli haastattelun aluksi hetken ajan muiden ihmisten puheesta seurannutta hälinää. Haastatteluaineistoa kertyi yhteensä 83,58 minuuttia.

7.3 Aineiston analyysin kuvaus

Tämän tutkimuksen aineistolähtöistä analyysiä tarkastellaan yhdysvaltalaisen perinteen mukaisesti aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn tai erilaisten kategorioiden luomisen kautta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Kolme aineistolähtöistä analyysimallia, ensimmäinen ja neljäs kappale). Sisällönanalyysi, jota myös tässä tutkimuksessa tehdään, on perusanalyysimenetelmä laadullisen tutkimuksen analysoimiseksi. Analyysitekniikoita voi olla useita, kuten esimerkiksi tyypittely, luokittelu tai teemoittelu. Sisällönanalyysilla

tavoitellaan tiivistettyä ja yleistä kuvausta tutkittavasta aiheesta etsimällä merkityksiä tekstistä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Laadullisen aineiston analyysi, Sisällönanalyysi, ensimmäinen ja toinen kappale).

Sisällönanalyysia tehdään tässä tutkimuksessa teemoittelun kautta. Teemoittelussa painopiste on siinä mitä mistäkin asiasta on sanottu. Teemoittelussa kerätty aineisto pilkotaan pienempiin kokonaisuuksiin ja ryhmitellään aineistossa esiintyvien aihepiirien mukaisesti. Ryhmittelyn perusteella aineistosta aletaan etsiä todellisia teemoja, eli tietynlaisia teemoja kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Yleinen kuvaus analyysin toteuttamisesta, viides kappale.)

Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysi voidaan kuvata kolmivaiheiseksi prosessiksi. Prosessin kulkua ovat kuvanneet aiemmin Tuomen ja Sarajärven (2018, Laadullisen aineiston analyysi: sisällön analyysi, Aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ensimmäinen, kolmas, neljäs ja kuudes kappale) mukaan Miles ja Huberman (1994) tavalla, jossa ensin hankittu tutkimusaineisto, joka tässä tutkimuksessa on haastatteluaineistoa, redusoidaan eli pelkistetään. Redusoinnilla tarkoitetaan tämän tutkimuksen yhteydessä äänitetyn aineiston auki kirjoittamista ja aineistosta epäolennaisuuksien poistamista tiivistämällä ja osiin pilkkomalla. Haastattelut litteroitiin ensin sanasta sanaan ja myös muiden haastateltavien myötäilyt tai nauru kirjattiin. Litteroitua aineistoa kertyi A4-koossa yhteensä 24,5 sivua, fontilla Calibri (leipäteksti) rivivälin ollessa 1,15. Litteroinnilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaiken kerätyn aineiston puhtaaksi kirjoittamista, kuten puheena kerätyn aineiston muuttamista tekstimuotoon (Günther, Hasanen & Juhila, n.d.).

Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmiteltiin eli klusteroitiin. Klusteroinnilla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan aineiston teemoittelua. Teemoittelussa käytettiin eri värejä kuvaamaan tutkimuskysymyksiin vastaavia asiasisällöiltään samankaltaisia tai vastakkaisia aineistossa toistuvia ilmauksia. Klusterointivaiheessa teemoittelun avulla aineistosta löydettiin toistuvia teemoja, jotka lopulta muodostuivat kolmeksi pääteemaksi ja pääteemojen alle 3-4 alateemaksi. Klusteroinnin jälkeen aineistoa käsitteellistetään eli abstrahoidaan. Abstrahointi kuvaa prosessia, jossa teoreettisia ja aineistosta nousevia

kokonaisuuksia yhdistämällä tutkija rakentaa kuvauksen tutkimuskohteesta. Toisin sanoen tutkimuksen johtopäätöksiä ja teoriaa verrataan koko prosessin ajan alkuperäiseen aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Laadullisen aineiston analyysi: sisällön analyysi, Aineistolähtöinen sisällönanalyysi, ensimmäinen, kolmas, neljäs ja kuudes kappale.)

Tässä tutkimuksessa litteroitua aineistoa koodattiin ensin eri väreillä siten, että jokaisella haastateltavalla oli oma värinsä. Tämän jälkeen aineistosta poistettiin kaikki tunnistettavuuteen liittyvät tekijät, kuten ihmisten ja paikkojen nimet tai viittaukset sekä muut henkilön selkeät maneerit ja mahdolliset murre sanat. Aineistoa pelkistettiin, eli redusointiin erityisesti täytesanojen osalta. Aineistoa luettiin läpi useita kertoja kokonaiskuvan luomiseksi. Aineistoa luettaessa alkoi hahmottua erilaisia teemoja.

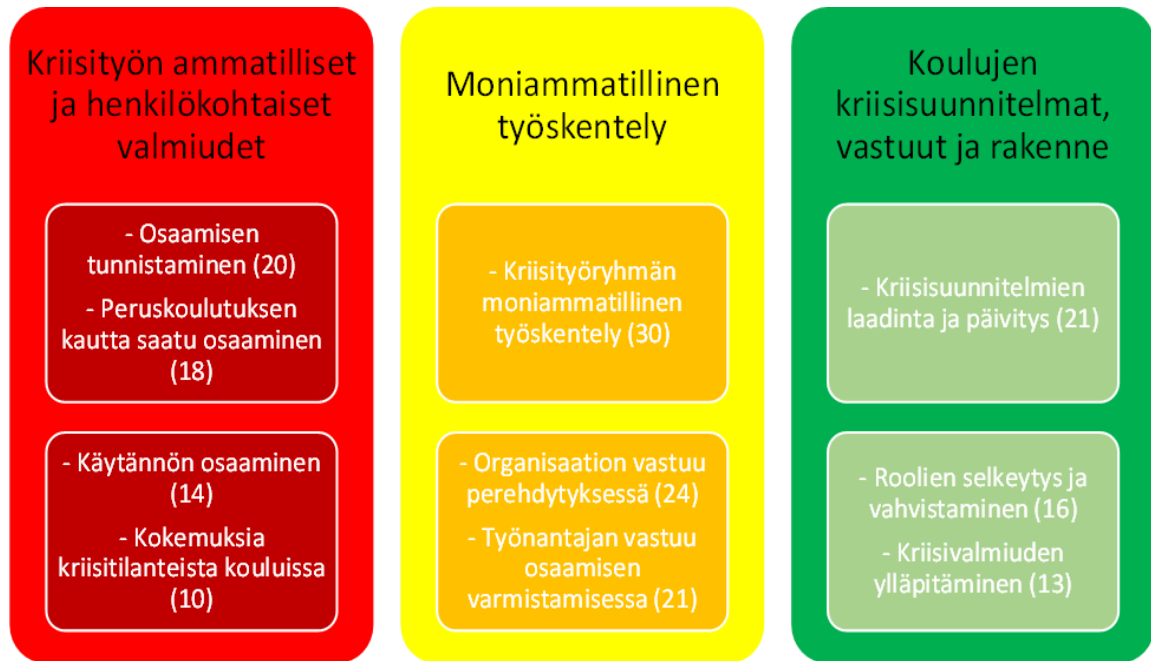
Seuraavaksi aineistoa lajiteltiin karkeasti jaoteltujen teemojen alle siirtelemällä puhujan mukaan värikoodattuja kokonaisuuksia tässä vaiheessa aineistolähtöisesti muodostuneiden teemojen mukaisten otsakkeiden alle. Teemoiksi tässä vaiheessa muodostuivat kriisisuunnitelmat ja perehdytys, koulutus, osaaminen ja menetelmäosaaminen, kriisityöskentelyyn liittyvät henkilökohtaiset valmiudet, odotukset, toiminta ja roolit, yhteisössä kehittäminen ja kehittyminen sekä kriisitilanteisiin liittyvät kokemukset.

Ensimmäisen lajitteluvaiheen jälkeen aineistoa luettiin uudelleen läpi peilaten aineistoa samalla ennalta määriteltäisiin tutkimuskysymyksiin. Myös aineiston redusointia jatkettiin siten, että aineistosta poistettiin tutkimuksen kannalta epäolennaisia tietoja. Tässä vaiheessa aineistoa ryhmiteltiin uudelleen eri väreillä selkeiden aineistossa toistuvien teemojen mukaisesti siten, että nyt jokainen teema sai oman värinsä. Tässä vaiheessa aineisto muovautui enemmän kokonaisuuksista irtautuvaksi asiasisältöiseksi kokonaisuudeksi. Aineistoa luettiin jälleen vielä useamman kerran läpi, jotta voitiin varmistua siitä, että aineistosta nousseet asiayhteydet linkittyivät oikeiden teemojen alle. Lopulta uuden läpikäymisen kautta pääteemoiksi muodostuivat kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet, moniammatillinen työskentely ja koulujen kriisisuunnitelmat, vastuut ja rakenne.

Jokainen pääteema muodostui 3-4 alateemasta. Pää- ja alateemojen varmistumisen jälkeen aineisto luettiin vielä kertaalleen ajatuksella läpi. Tämä oli tärkeä vaihe, koska esiin nousi

vielä joitakin muutostarpeita. Tällä vaiheella oli aineiston luotettavuutta lisäävä vaikutus. Pääteemojen järjestys määräytyi tutkimuskysymysten mukaiseen järjestykseen, kun taas alateemojen järjestys määräytyi sen mukaan, miten usein asiakokonaisuus aineistossa toistui. Toistuvuus on merkitty taulukkoon (kuva 1) alateeman yhteyteen.

Kuva 1. Kuvaus teemoista.

Analyysin tulokset on esitetty liikennevalovärein. Liikennevalomenetelmää voidaan käyttää monin eri tavoin esimerkiksi projektinhallinnassa tai selkeyttämään yritysmaailman erilaisia hyväksymisprosesseja. Liikennevalomenetelmä, englanniksi tunnettu myös RAG (red, amber, green) tai RYG (red, yellow, green) rating kertoo millä tavoin projekti etenee tai muistuttaa työntekijää tarkastamaan tarpeelliset hyväksymisprosessiin liittyvät vaiheet ja huomioimaan mahdolliset riskit. Punainen (red) kertoo usein erityistä huomiota vaativista toimista tai huolenaiheista eli asioista, jotka voivat vaarantaa kokonaisuutta. Keltainen (yellow)/amber taas voi kertoa siitä, että johonkin asiaan on kiinnitettävä erityistä huomiota mutta asia ei vielä yksistään esimerkiksi vaaranna kokonaisuutta. Vihreä (green) puolestaan kertoo asioiden etenevän kuten kuuluukin. (Harrin, 2022.) Tämän tutkimuksen analyysissa käytetyistä liikennevalovärien tarkemmasta sisällöstä ja tarkoituksesta kerrotaan enemmän tutkimuksen pohdintaosuudessa kehittämisidean muodossa.

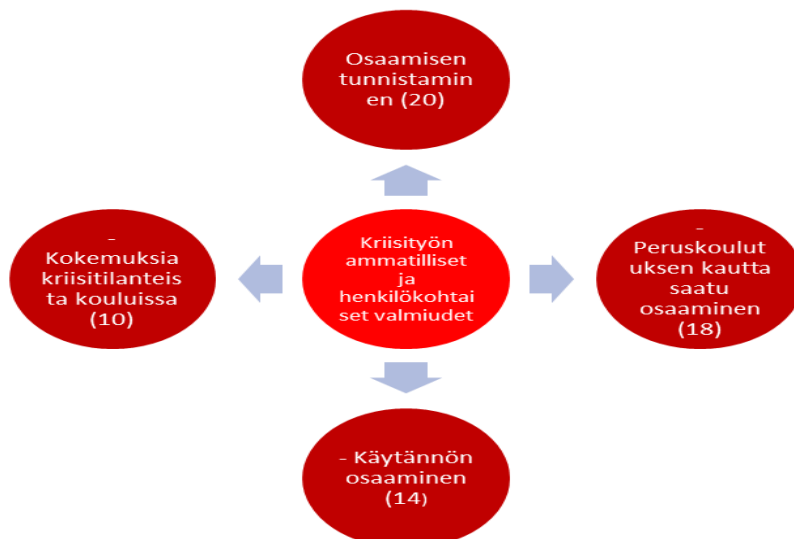
8 Tulokset

Tässä luvussa esitetään tutkimusaineiston avulla löydetyt tulokset. Tutkimuksessa selvitettiin perusasteen oppilashuollon työntekijöiden kriisityön osaamista ja valmiuksia suhteessa peruskoulujen työntekijöitä ohjaaviin kriisisuunnitelmiin. Välillisenä tavoitteena tutkimuksessa selvitettiin oppilashuollon työntekijöiden mahdollisia lisäkoulutustarpeita kriisityöhön ja kriisityöskentelyyn liittyen jo hankitun peruskoulutuksen lisäksi. Tulokset esitetään haastatteluaineistosta esiin nousseiden teemojen mukaisesti. Teemat ovat kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet, kriisityöryhmän moniammatillinen työskentely ja koulujen kriisisuunnitelmat, vastuut ja rakenne.

8.1 Kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet

Kriisityön ammatillisten ja henkilökohtaisten valmiuksien alateemoiksi tutkimusaineistosta nousi esiin osaamisen tunnistaminen, peruskoulutuksen kautta saatu osaaminen, käytännön osaaminen ja kokemuksia kriisitilanteista kouluissa.

Kuva 2. Kriisityön ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet.

8.1.1 Osaamisen tunnistaminen

Osaamista mahdollisissa koulujen kriisitilanteissa pohdittiin aineistossa eri näkökulmista. Lähtökohtaisesti oma osaaminen liittyen äkillisiin kriisitilanteisiin koettiin vähäiseksi tai välttäväksi. Osaamista koettiin olevan lähinnä sillä osa-alueella mikä kuului osaksi omaa oppilashuollon työntekijän arkipäivän työtä ja perustehtävää, ja joka monella keskittyi lähinnä yksilötyöskentelyyn. Haasteeksi koettiin mahdollisissa kriisitilanteissa toimiminen oikealla tavalla, mutta toisaalta tunnistettiin palveluverkoston mahdollisuudet auttaa tilanteissa, joissa työntekijä koki epävarmuutta.

Itsellä on paremmin työkaluja siihen yksilötyöskentelyyn. Työskennellään sen yhden ihmisen ajatusten kanssa ja ryhmätyöskentelyssä pitää olla eri tavalla tarkka siinä, että millä tavalla sanoo ja tiedostavampi ehkä siinä mitä sanoo.

Jos multa pyydetään sitä, että ota oppilaita vastaan ja juttele heidän kanssaan tästä tilanteesta niin se varmaan onnistuu, mutta ehkä se jää sitten siihen.

Jos joku valtava kriisi nyt jysähtäis, että osaisko ollenkaan toimia niin kun järkevästi. Varmaan sitä nyt jotain osais. Johonkin soittaa apua tai jotain muuta.

Omaa osaamista tarkasteltiin myös olemassa olevan ikään kuin yleispätevän osaamisen kautta. Osaamista ja kykyä toimia äkillisissä tilanteissa aineistossa arvioitiin auttavan hyvä perustietojen hallinta, yhteisesti kouluissa sovitut toimintatavat sekä aiemmin hankittu tietämys mahdollisista eteen tulevista tilanteista. Toisaalta tunnistettiin kriisitilanteiden yllätyksellisyys ja tunnesidonnaisuus, joilla oletettiin voivan olla vaikutusta työntekijöiden kykyyn toimia. Itsetuntemuksen ja reflektoinnin arvioitiin mahdollistavan oman osaamisen tarkastelua. Aineistosta nousi esiin kriisitilanteita tapahtuvan koulussa kuitenkin verrattain harvoin, jonka vuoksi ne vaativat myös perustyöstä poikkeavaa osaamista ja ajattelua.

Jotkut semmoset perusajatukset ehkä tuo itselle turvaa siihen tilanteeseen jotenkin, ettei lähde ihan pystymetsästä.

Koen, että se tieto ja osaaminen on jossain, mutta kun sitä ei oo tavallaan joutunut onneksi käyttämään, että jos nyt tulis joku äkillinen tilanne, niin osaisko sitä kaivaa niitä. Vähän on semmonen epäluottamus itseä ja omaa osaamista kohtaan.

Eihän oikeestaan mitään sellasta kriisitilannetta voi täysin tietenkään ennakoida. Vaikka kuvittelet just sen, ja voi vähän mielessään miettiä miten siinä tilanteessa ehkä toimisi, niin silti jokainen reagoi aina aika yksilöllisesti. Myös sen hyväksyminen, että se on ihan ok, että tää on nyt aina sellanen äkillinen yhtäkkinen tilanne ja sä et oo ihan varma, kuinka sä itse reagoit. Niin senkin ehkä reflektointi on tosi tärkeä.

Jos tapahtuu jotain niin semmonen yleinen, että osaa toimia, jos tulee joku uhka ja siitä keskusradiossa kuulutetaan jollain (...). Niin tavallaan semmosissa tilanteissa osaa niin kun itse toimia.

Aineistossa mahdolliseen kriisiin liittyen tunnistettiin oman osaamisen hyödyntämisen mahdollisuudet, kuten läsnäolon ja keskustelutuen tarjoaminen sekä psyykkisen turvan luominen oman toiminnan kautta. Vain yksi haastatelluista koki oman osaamisen kriisitilanteissa yltävän yli oman niin sanotun perustyöhön liittyvän osaamisen esimerkiksi laajempaa tuen organisointia vaativissa tehtävissä. Oman osaamisen alueeksi tunnistettiin myös tilanteiden jälkeisen tuen tarjoaminen lähtökohtaisesti yksilötasolla.

Jälkipyykkiä tai sellasta voi seurata pitkäänkin. Niinku semmosessa mukana oleminen.

Tiedotus tapahtuu, vaikka rehtorilta tai tämmöseltä taholta, niin sitten ehkä se semmonen psyykkisen turvan tunteen luominen, niin ajattelen sen olevan ehkä sitä meidän tonttia.

Mä aattelen et varmaan myös semmonen niin kun laajemman tuen organisointi, siinä mulla vois olla vahvuuksia kyllä kans.

8.1.2 Peruskoulutuksen kautta saatu osaaminen

Kaikki haastateltavat olivat opiskelleet joko ammattikorkeakoulussa sosionomiksi tai terveydenhoitajaksi, tai yliopistossa psykologiksi. Koulutukseen oli haastateltavien mukaan kuulunut vaihtelevasti kriisityöhön liittyvää koulutusta. Osa muisteli peruskoulutukseen kuuluneen vapaasti valittavissa ollut kriisityön kurssi, kun taas toisten koulutukseen ei ollut kuulunut kriisityöhön liittyviä opintoja lainkaan tai vain joitakin harjoitteita. Koulutuksesta oli myös saattanut kulunut jo niin pitkä aika, ettei tarkempia muistikuvia opintojen sisällöstä enää ollut. Kriiseihin liittyvät opintokokonaisuudet eivät olleet sidoksissa tiettyyn saatuun koulutukseen.

Sosionomikoulutuksen alla ei varsinaisesti mun mielestä semmosta käsitettä tai jaksoa ollut, kun kriisi- ja traumakoulutus.

Ei meillä kyllä terveydenhoitajakoulutuksessa kauheesti mitään kriisi..enemmän se oli sitä niin kun mielenterveyden mitä oli sairaanhoitajaopinnoissa. Itse terveydenhoitajaopinnoissahan meillä ei ollut oikeastaan mitään.

Mulla on ollut aikanaan silloin AMK vaiheessa valinnaisainekurssi kriisityöstä. Se on ollut hyödyllinen näistä kriisin vaiheista ja semmosista niin kun perustietoa. Se on ollu ihan hyödyllinen koulutuksen osalta mistä jotakin muistaa.

Kriiseihin liittyvä osaaminen ja tiedon hallinta koettiin tärkeäksi työkaluksi omassa työssä. Kriiseihin liittyvän koulutuksen kautta koettiin saadun lisää työkaluja eritoten yksilötyöskentelyyn. Yksi haastateltavista oli hankkinut oma-aloitteisesti lisäkoulutusta kriisityöhön liittyen. Myös peruskoulutuksessa saatu tai mahdollisesti myöhemmin hankittu haasteellisen käytöksen ennaltaehkäisyyn ja hallintaan tarkoitettu MAPA (Management of Actual Potential Aggression) -koulutus koettiin hyödylliseksi ja varmuutta lisääväksi tekijäksi yksin kohdattavissa haastavissa asiakastilanteissa. Yksi haastateltavista mainitsi koulutukseensa yleisesti liittyneen SPR:n ensiapu –koulutuksen, jossa oli käsitelty jonkin verran myös suuronnettomuustilanteita. Aineistosta nousi esiin, että peruskoulutuksen aikana saatu lisäkoulutus ja –osaaminen vaativat koulutuksen uusimista tai päivittämistä

säännöllisin väliajoin eli noin kahden tai kolmen vuoden välein, mutta työelämä puolestaan ei ollut enää osaamisen päivittämistä edellyttänyt.

Esimerkiksi ne kriisin eri vaiheet. Niin mä ajattelen, että onhan se yks työkalu minkä jokainen tarvii joka sit rupee käymään läpi sitä keskustelua. Et se itse ymmärtää, että minkälaiset asiat liittyy siihen, että on vaikka se shokkivaihe päällä. Et miten niin kun ihminen reagoi ja miten, että tavallaan se ymmärrys ja semmonen tieto siitä pitäis olla.

Meillähän se on ehkä enemmän sellasta kuitenkin yksilötason kriisien kohtaamista psykologin työssä. Et niitä kriisejähän voi olla monenlaisia. Monen asteisia.

Mullakin on Mapa-koulutus ja varmaan monella sote-alan työntekijällä se onkin. Mutta tavallaan se, että jos siellä on tilanne, että jotain pitää lähtee ottaan kiinni tai näin, niin se ei riitä, että sulla yksin on se.

8.1.3 Käytännön osaaminen

Äkillisiä kriisitilanteita koettiin tulevan vastaan sen verran harvoin, että jatkuvan henkilökohtaisen valmiuden ylläpitäminen liittyi lähinnä tilanteiden ennalta kuvitteluun ja ajatteluun, eli niin kutsuttuun mielikuvaharjoitteluun. Mielen tasolla valmistautuminen koettiin yhdeksi tärkeäksi kokonaisuudeksi mahdollisten kriisitilanteiden kohtaamiseen. Aineistosta nousi esiin se, että työntekijät omasta koetusta kriisivalmiuden tai -osaamisen tasosta huolimatta olivat valmiita tarjoamaan tukea ja apua äkillisissä ja yllättävissä kriisitilanteissa tilanteen vaatimalla tavalla.

Et siinähan nyt on rauhallinen läsnäolo tärkeintä. Mutta toki tavallaan sellasta mielikuvaharjoittelua, että jos olis jotain niin kun kuolemantapauksia koulussa koulupäivän aikana tai menehtyy muuten, sellasten etukäteen miettiminen on ihan hyvä. Oli sitten sitä kriisisuunnitelmaa siinä tai ei.

Kyl mä ainakin kans koen, että jos nyt yhtäkkiä tulis joku semmonen.. Kun ne on kuitenkin onneks silleen harvakseltaan, ettei oo mitenkään sellasta joka päivästä, niin siihen ei tuu sellasta rutiinia eikä sellasta niinku tiettyä että miten toimitaan.

Tietysti tilanteen mukaan pyrkiikiin semmosissa tilanteissa, jossa ehkä on jotain osaamista, niin tarjoamaan sitä myös.

Haastateltavat tunnistivat käytännön osaamiseen liittyvän eri tasoja. Ryhmätyöskentelyyn ja isoille ryhmille puhumiseen koettiin tarvittavan erilaisia taitoja ja ammattiosaamista kuin työntekijöille tutumpaan yksilötyöskentelyyn. Myös poikkeuksellisten, äkillisten ja traumaattisten kriisitilanteiden tunnistettiin kuluttavan ammattilaista toisenlaisella tavalla ja vaativan perustyöstä poikkeavaa käytännön osaamista sekä omia henkilökohtaisia valmiuksia.

Et on varmaan aina vähän eri asia puhua, vaikka jostain tapahtuneesta isolle porukalle, niin kun jakaa tietoo, kun sit taas se, että jos sä työskentelet jonkun kans yksin. (...) Niin tarvii vähän ehkä erilaista tietoo ja osaamista. Vaikka paljonkin sit voi myös olla niitä samoja elementtejä.

Varmasti on eri työskennellä, vaikka joku kauhukuva, joku tommonen ammuskelu koulun pihassa, jossa väki pidetään luokissa tai jossakin ja sielä kulkea niin kun rauhottelemassa. Kun se, että sulle tulee yks, joka on kokenut jonkun pelottavan tilanteen. Niin kyllähän se tarvii, niin kun ajattelisin, että vähän erilaisia taitoja kyllä.

Moni haastateltavista kuvasi yllättäen eteen tulleita kriisitilanteita, joihin he olivat reagoineet tai tehneet tilannesidonnaista suunnitelmaa, joko omasta aloitteesta tai yhteisesti käydyn keskustelun myötä. Monella oli kokemuksia koulun arjessa niin kutsutuista akuuttitilanteista, joihin he olivat ammattilaisina vastanneet ilman erillistä valmistautumista, omista mahdollisista epävarmuuden tunteista huolimatta. Aineistossa kuitenkin tunnistettiin tarve mutta myös mahdollisuus saada tarvittaessa tukea toisilta ammattilaisilta.

Vähimmäisvaatimuksena ehdotettiin oman työn tueksi kriisityöhön liittyvää ammattikirjallisuutta, josta voisi tarpeen tullen etsiä omalle työlleen tukea.

Vaan katottiin, että kellä on siinä aamupäivässä se tila, joka lähtee välittömästi hoitaan sitä.

Joku semmonen kriisityön käsikirja pitäis löytyä sieltä omasta työkaapista mihin vois vähimmilläänkin aina kerran vuodessa palata jotenkin.

Kun mua siihen pyydettiin, niin mä ajattelin heti, että mä tarvin siihen jonkun parin. Et jos mä meen ihan puihin siinä tilanteessa tai jos sieltä tulee jotain kysymyksiä mihin mä en osaa todellakaan vastata (...) mun mielestä oli hyvä et siellä oli seurakunnalta se työntekijä siinä mukana.

8.1.4 Kokemuksia kriisitilanteista kouluissa

Suurimmalla osalla haastateltavista oli kokemusta äkillisestä ja yllättävästä kriisitilanteesta koulussa. Akuutit tilanteet olivat vaatineet oppilashuollon työntekijöiden reagointia joko yksilö- tai ryhmätyöskentelyn muodossa. Kriisitilanteiden, kuten menehtymisen, itsetuhoisuuden tai muun haastavan käyttäytymisen vuoksi tukea saattoivat tarvita usein myös muut kuin hän, johon asia varsinaisesti ensisijaisesti liittyi. Tämä puolestaan vaati työntekijäresurssia ja oman kalenterin uudelleen järjestelyä. Myös työntekijän kyky muuttaa omaa toimintaansa äkillisesti muuttuvassa ja tunnepitoisessa tilanteessa aineistossa korostui.

Vanhemman itsemurha ja läheisen itsemurha semmoset mitkä on itse tiedostanut, että on ollut kriisejä.

Eräs nuori ollut itsetuhoinen koulussa ja sen kanssa tarvinnut äkillistä akuuttiaikaa (...) sen tilanteen selvittelyä yhdessä terveydenhoitajan kanssa.

Meillä on ollut akuutteja tilanteita, johon sitte esimerkiksi rehtori on soittanut mulle ja pyytänyt tulemaan paikalle. (...) Lapset käyttäytyneet ikävästi. Se vaatinut akuuttia läsnäoloa.

Semmonen läheltä piti tilanne, että meidän koulussa oli todennäköisesti tilattu puhelimitse jollain viestillä toisen koulun oppilas pahoinpitelemään meidän koulun oppilas.

Kriisitilanteet harvoin päättyivät akuutin tilanteen hoitamiseen vaan ne usein vaativat vielä eri asteista jatkotyöskentelyä. Aineistosta nousi esiin työntekijän kyky tunnistaa tilanteen määrittelemä tarve ja tehdä lyhyen ajan suunnitelmia tarvelähtöisesti, joko itsenäisesti tai yhteistyössä muiden tilanteen hoitoon linkittyvien työntekijöiden kanssa. Työntekijöiden ammatillisuus ja yhteistyötaidot korostuivat toimintaa vaativissa tilanteissa. Myös oman tiimin tuki koettiin tärkeäksi.

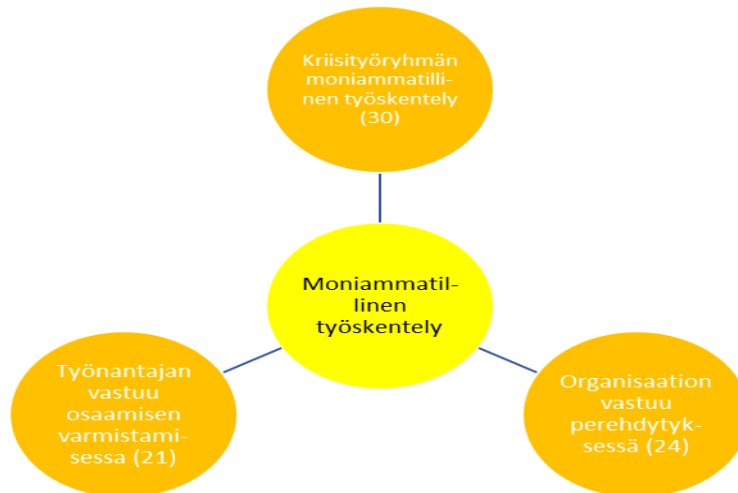
Me käytiin sit luokissa vielä puhumassa siitä turvallisuudesta ja sitte niin kun jos haluaa niin saa tulla jutteleen.

Tulkaa juttusille oppilashuollon kanssa, että jos tämä asia teitä mietityttää. Ja sitten lyhyesti käytiin läpi sitä mistä voi 24/7 saada apua, mihin voi soittaa tai mihin voi tsättäillä ja miten ihmiset eri lailla kriisitilanteissa reagoi.

8.2 Moniammatillinen työskentely

Tutkimusaineistosta oli löydettävissä moniammatilliseen työskentelyyn liittyviä teemoja. Moniammatillisen työskentelyn teema koostuu kolmesta alateemasta, joita ovat kriisityöryhmän moniammatillinen työskentely, organisaation vastuu perehdytyksessä ja työnantajan vastuu osaamisen varmistamisessa.

Kuva 3. Moniammatillinen työskentely.

8.2.1 Kriisityöryhmän moniammatillinen työskentely

Muutamit haastatelluista kertoivat osallistuneensa omalla koulullaan kriisisuunnitelman mukaisen kriisiryhmän työskentelyyn akuutin kriisitilanteen vuoksi. Loput haastatelluista eivät olleet tietoisia koulujen kriisiryhmistä tai olettivat ilman varmuutta kuuluvansa osaksi tällaista ryhmää. Kollegoiden välillä saatettiin jakaa kriisitilanteista tietoa. Aineistosta nousi esiin, ettei kukaan mahdollisen kriisitilanteen koittaessa odottanut joutuvansa toimimaan tilanteissa yksin. Aineistossa rehtorin vahvaa osallistumista ja selkeitä toimintatapoja toivottiin. Moniammatillisuutta tilanteiden hoidossa arvostettiin ja pidettiin lähes itseisarvona. Ikävänä asiana koettiin, että kouluilla ensimmäinen osallistuminen kriisiryhmän työskentelyyn saattoi olla hetki, kun työntekijä ensimmäisen kerran sai tietää kriisiryhmän toiminnasta. Aineistosta nousi esiin ajatus kriisityöharjoitusten hyödyllisyydestä.

Mä olin siellä X koululla silloin kun tapahtu tää vanhemman itsemurhatapaus. Niin silloin se oli rehtori vetoinen ja hänellä oli se kriisikansio, ja hän kutsu heti niin kun kriisipalaverin. Eli siinä oli rehtori, terveydenhoitaja, kuraattori ja opo. Ja siinä rehtori tavallaan jako meille kaikille ne niin kun tehtävät.

Niin kyl se rehtori vois olla siinä. Sitten se joku nimetty tiimi, joku terveydenhoitaja, kuraattori, psykologi, ketä nyt sattuu oleen. Ne lähtis kasaan

sitä. Ja tietysti, että olis tiedossa se niin sanottu kriisityötiimi sielä koulun sisällä, joka ottais sitte sen vastuun. Tietäis kuka minkäkin asian alkaa hoitaa. Semmonen selkee, koska siinähan usein ajatukset kaikkoaa ja semmonen järjen ääni häviää. Et sellanen olis niinku tosi hyvä.

Ajattelen, että ikävä kyllä se on vähän niin, että sit kun on ollut kerran sellases tilanteessa, niin kyllähän sit on jo vähän niin kun tietosempi mitä sielt ehkä tulee tai miten asiaa käsitellään.

Oppilashuollon työntekijöiden tietämys koulujen kriisisuunnitelmista oli hyvin vaihtelevaa. Vain muutamilla oli varma tieto oman koulunsa suunnitelmasta tai sen sisällöstä. Aineistosta oli löydettävissä työntekijöiden selkeä näkemys suunnitelmien tarpeellisuudesta sekä suunnitelmien tarvittavasta sisällöstä. Kriisisuunnitelmien tärkeyttä perusteltiin tilanteiden yllätyksellisyydellä. Jo olemassa olevien koulujen kriisisuunnitelmien sisällöllinen läpikäyminen koettiin pääasiallisesti vähäiseksi tai sisällöt roolitusten osalta puutteellisiksi. Työntekijöiden selkeät roolit kriisitilanteissa koettiin tärkeiksi pystyvyyden ja toiminnan näkökulmista.

Meillä päivitettiin syksyllä (kriisisuunnitelma). Silloin sain luettavaksi suunnitelman mutta ennen sitä en oo kyllä lukenut sitä suunnitelmaa, enkä täysin, tai tietysti tiesin, että oon osa sitä porukkaa, mutta se mikä tarkalleen se oma rooli on. Niin tota se oli ehkä vähän epäselvä. Ja edelleen mun mielestä sitä ei oo sillain konkreettisesti käyty läpi, et on tullut vain luettavaksi.

En oo ihan varma onko jossain kohtaa nyt tätä, kun oon ollu tuol, niin oisko mainittu. En oo ihan varma. (Kriisisuunnitelma)

Pitää olla selkeä työryhmä. Että tää tiimi rupee sit hoitaan ja mielellään vielä pikkusen selkeyttää sitä jo etukäteen et mikä on se terveydenhoitajan rooli ja mikä on se kuraattorin rooli, mikä psykologin. Et jos he on se kompo jotka sitä järjestää, niin mä aattelen et joku semmonen suunnitelma siitä et miten se tapahtuu. (...) Jos jotain sattuu ja tapahtuu, niin se täytyy saada niin nopeesti

toimiin se homma, et sit me ei voida kauheesti miettiä, että äää mitäs mä nyt täs tekisinkään.

Kriisitilanteisiin liittyneet kokemukset ilman selkeää kriisisuunnitelmaa tai kriisiryhmän työskentelyä toistuivat aineistossa usein. Kriiseihin vastaaminen ilman näitä koettiin oppilashuollossa epävarmaksi ja roolit epäselviksi. Aineistosta nousi esiin kriisitilanteisiin liittyvä puutteellinen tilanteiden organisointi ja vastuun kääntyminen tilanteissa oppilashuollon työntekijän harteille. Sosiaali- ja kriisipäivystyksen nähtiin olevan paikka, josta sai apua ja tukea yllättävissä tilanteissa. Oppilashuollon työntekijöiden vastuulla saattoi myös olla mahdolliseen kriisiin liittyvän lääkehoidon varmistaminen, vaikka he työskentelisivät koululla vain satunnaisesti.

Mulla ainakin jäi tästä semmonen olo, että siel ei oikein kukaan tiennyt mitä pitää tehdä. Että mä alotin soittamalla sosiaali- ja kriisipäivystykseen. Ja sitten mä soitin nuorisotyöntekijälle ja sitten opot otettiin mukaan ja järjestettiin niin kun muutaman päivän ajan sellasta päivystysluontosta.

Mut must tuntuu et kukaan ei tiennyt mitä pitää tehdä ja mihin ollaan yhteydessä. Ja eikä sitä niin kun kukaan organisoinu. Et siinä joutu vähän niin kun tekeen sen kokonaisuuden.

Se lääkehoito jäi meille mut tavallaan siinä tilanteessa, et jos niin kävis, niin ei voida taata et onko terveydenhoitaja paikalla koululla.

8.2.2 Organisaation vastuu perehdytyksessä

Suurin osa haastatelluista ei tuntenut oman koulunsa kriisisuunnitelmaa, eikä heitä ollut perehdytetty olemassa oleviin suunnitelmiin. Osa oli tutustunut oman koulunsa turvallisuus- ja pelastussuunnitelmaan oman edeltävän työnantajansa velvoittamana, mutta muistissa ei ollut, oliko suunnitelma sisältänyt erillisen kriisisuunnitelman.

En tunne. Ei oo käyty mitään keskustelua koko aiheesta oikeestaan.

Olen sitä silloin kun alotin koululla niin kysynyt. Mutta se on semmosen kansion takana, että mulla ei oo sinne pääsyä. Sitten ei ole siihen palattu, joten mul ei oo kyl tietoo siitä suunnitelmasta eikä työryhmästä omalla koululla.

Ennen sitä (suunnitelman päivitystä) ei kyllä itellä ollut kauheen selkeenä tiedossa et mikä se suunnitelma siel koululla on selkeästi, kenellä on mikäkin rooli..

Nykyisellä koululla mä oon lukenut tietenkin sen turvallisuus- ja pelastussuunnitelman. Mutta mä en muista oliko siinä niin tarkkaan mitään kriisisuunnitelmaa sitte kirjattuna.

Kriisisuunnitelman läpikäyminen yhteisesti ja perehdytyksen yhteydessä koettiin tärkeäksi. Aineistosta nousi esiin toimintaehdotuksia suunnitelman ajan tasalla pitämisen sekä suunnitelman tuttuuden vahvistamisen eteen. Lakisääteinen oppilashuoltoryhmä tai henkilöstökokoukset koettiin paikaksi, jossa suunnitelmaa voitaisiin vuosittain käydä yhteisesti läpi. Toisaalta se, etteivät oppilashuollon työntekijät välttämättä toimi päivittäin samalla koululla saattoi osaltaan haastaa koulujen suunnitelmiin perehtymistä tai perehdyttämistä.

Se olis ehkä yhteisöllisen oppilashuoltoryhmän teema ja sitte ylipäänsä et se käytäs joka vuosi, et se kuuluis, vaikka kouluvuoden alkuun. Et katotaas mitä tää piti sisällään.

Se helposti nähdään kuraattori semmosena irrallisena henkilönä. Et ehkä mä tiedän mitä mä teen jos (omalla toimistolla) tulee tulipalo, mutta tiedänsä mä mitä teen sit jos se tulee sielä koululla.

Selkee toimintasuunnitelma koulukohtaisesti ja sitte, että kuka sen läpi käy aina uuden työntekijän kanssa, että ku tulee uus aikuinen koululle. Oli se sitte kouluohjaaja tai uus opettaja tai kuka vaan..

Mä mietin sitä, että se vois olla ihan hyvin niin kun tavallaan siel työyhteisössä.
 Missä se info tulis myös niille opettajillekin ja muulle koulun henkilökunnalle.
 (...) Koska sit taas mekään ei olla joka päivä siel koululla paikalla.

8.2.3 Työnantajan vastuu osaamisen varmistamisessa

Aineistosta nousi esiin, että haastateltavat kokivat tärkeäksi saada kriisityöhön liittyvää lisäkoulutusta ja harjoitusta. Koulutuksen pakollisuus, toistuvuus ja juuri oppilashuollon tarpeisiin räätälöity hyvinvointialueen tasoinen koulutus arvioitiin tarpeita vastaavaksi ja työntekijöiden ammatillista osaamista vahvistavaksi. Koulutuksen toivottiin painottavan enemmän ryhmätyöskentelyyn kuin yksilötyöskentelyyn liittyviä kokonaisuuksia.

Ois toki huokee jos sais jotain koulutusta, tai mitä ikinä, et saadaan jotain kurssimuotosta tietoo enemmän. (...) Et enemmän sitä yhteisöllistä kriisityötä vois olla, kun vaan sitä yksilökohtasta.

Siis että oppilashuollon henkilöstö koulutetaan, ettei se ei ois vaan omaa huvittuneisuutta. Tai semmosta, et jos ite on kiinnostunut, sitten menen. Vaan et se ois lähtökohtasesti meidän kaikkien osaamista.

Vastuu koulutuksen ja osaamisen varmistamisesta, eli koulutuksen mahdollistamisesta ja järjestämisestä, koettiin olevan esihenkilöiden tai organisaation vastuulla. Koettiin, että vaatimukset työntekijöiden osaamisesta olivat linjauksymyksiä ja esihenkilöiden olisi huolehdittava tarvittavan osaamisen tason saavuttamisesta. Tärkeäksi koettiin pystyä tarjoamaan sellaista osaamista mitä koulut ja kaupungit mahdollisesti oppilashuollon työntekijöiltä edellyttivät tai odottivat.

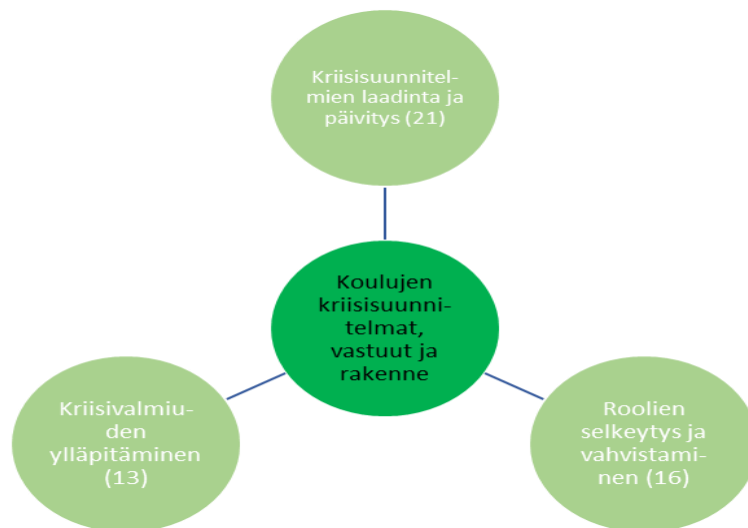
Se, että meidät koulutetaan ja meiltä vaaditaan, vaikka tietynlaista osaamista, niin sehän on tietysti esihenkilöiden tehtävä meidän päässä.

Just et meiltä löytyy sit se substanssi mitä koulu haluaa meilt ostaa liittyen tähän kriisihommaan.

8.3 Koulujen kriisisuunnitelmat, vastuu ja rakenne

Koulujen kriisisuunnitelmat, vastuu ja rakenne osio koostui niin ikään kolmesta alateemasta, joita ovat kriisisuunnitelmien laadinta ja päivitys, roolien selkeytys ja vahvistaminen ja kriisivalmiuden ylläpitäminen.

Kuva 4. Koulujen kriisisuunnitelmat, vastuut ja rakenne.

8.3.1 Kriisisuunnitelmien laadinta ja päivitys

Yksi haastatelluista oli ollut mukana laatimassa oman koulun kriisisuunnitelmaa yhteistyössä koulun kanssa. Keskusteluun kriisisuunnitelmista ja niiden päivittämiseen toivottiin otettavan oppilashuollon henkilöstöä mukaan. Kriisisuunnitelmia toivottiin laadittavan sekä koulukohtaisesti että kaupunkitasoisesti. Aineiston mukaan oppilashuollon näkökulmasta positiiviseksi visioksi koettiin se, että kaupunkitasoiset ja koulujen yhdenmukaiset kriisisuunnitelmat varmistaisivat kriisityöskentelyyn ja sovittuihin protokolliin liittyvän osaamisen myös silloin, kun oppilashuollon työntekijä vaihtaa yksikköä tai työskentelee useammassa yksikössä samanaikaisesti.

Meil on se suunnitelma olemassa mutta sitä ei justiin ehkä päivitetty edes tänä lukuvuonna. Se löytyy teamsistä ja on siellä kaikkien nähtävissä. Koko henkilökunnan nähtävissä.

Ihan jos vaikka puhuttais näistä tuola koululla ja tehtäis niitä kriisisuunnitelmia ja kriisityösuunnitelmia.

Ajattelisin et kaupunki on vastuussa, että heidän yksiköissään on toimiva kriisisuunnitelma ja et se on ajantasainen.

Koulujen kriisisuunnitelmia pohdittiin myös sisällöllisestä näkökulmasta. Aineistosta nousi esiin tarve suunnitelmien selkeille yksilöidylle tapauskohtaisille sisällöille sekä erityisesti koulua koskeville suuronnettomuuksille. Myös ryhmämuotoisen tuen järjestämisen ohjeistuksia ja osaamisen vahvistamista kaivattiin. Selkeät tapauskohtaiset ohjeistukset koettiin tärkeiksi kriisitilanteiden yllättävyyden ja niiden harvinaisuuden vuoksi.

Muistaakseni ei meidänkään koulun kriisisuunnitelmassa oo mitään merkintää koko koulua koskevan jotenkin suurtapahtuman varalta. Tai tuskin on.

Ehkä näissäkin pitäis olla tapauskohtaisesti se siellä kansios, että onko se sitten raiskaus tai kuolema tai väkivallan teko tai joku, että mitä niissä tietyissä tilanteissa tehdään. Että ei pelkästään se, että on kriisi, koska niitä kriisejä voi olla erilaisia.

8.3.2 Roolien selkeytys ja vahvistaminen

Haastateltavat toivoivat selkeää roolitusta liittyen erilaisiin äkillisiin ja yllättäviin kriisitilanteisiin. Roolitusta koettiin voitavan vahvistaa suunnitelman yhteisen läpikäymisen ja roolien auki kirjaamisen kautta. Yhteisiä pelisääntöjä kaivattiin. Selkeät roolit koettiin olevan kouluilla yksi tasa-arvoa lisäävä tekijä mutta myös tilanteiden etukäteen harjoittelun mahdollistava osatekijä. Aineistosta nousi esiin ajatus, että toisinaan oppilashuollon työntekijät saatettiin nähdä kouluilla jonkinlaisina moniosaajina ja ihmeidentekijöinä. Aineistosta nousi esiin myös huoli epäselvien roolien vaikutuksesta yhteisöön.

Just sitä roolitusta selkeyttää ja läpi ihan livenä, että hei sun rooli ois sit tän tyyppinen tai yleensä sä meet hoitamaan tällästä ja tällästä osa-aluetta. Ettei sit oo semmonen hirvee kaaos, joka näyttäytyy oppilaille vielä niin kun kamalampana, jos me ollaan ite siel paniikissa ja jotenkin lietsotaan sitä tilannetta.

Ihan kun me oltais jotain ihmeidentekijöitä, jotka tosta noin vaan sormia napsauttamalla.. niin kaikki ogelmat hoituu ja kriisit ratkee.

Kriisitilanteisiin liitoksissa olevista rooleista yhdeksi tärkeimmäksi koettiin koulun rehtorin rooli. Rehtorin toivottiin ottavan mahdollisissa kriisitilanteissa vetovastuu erityisesti niissä tilanteissa, joissa kriisi on liitoksissa kouluun. Kriisisuunnitelmiin perustuvan koulujen kriisityön ja työn jalkauttamisen nähtiin olevan ensisijaisesti opetushallinnon tehtävä.

Juurikin komppaan ehdottomasti sitä et rehtorin vetovastuulla ja sitten roolien selkeytystä.

8.3.3 Kriisivalmiuden ylläpitäminen

Aineistosta nousi esiin toive, että koulujen kriisityö olisi suunnitelmallista työskentelyä ja sitä olisi mahdollista harjoitella. Kriisisuunnitelmien läpikäyminen, perehdyttäminen ja kriisitilanteiden harjoittelun ajateltiin olevan ensisijaisesti koulujen järjestämisvastuulla.

Se sama mikä on pelastussuunnitelmassa, et se on vuosittain käytävä läpi, nimettävä vastuuhenkilöt ja harjoteltava tai katottava ne poistumistiet ja – paikat ja kokoontumispaikat ja muut. Että samalla periaatteella.

Haastateltavat tunnistivat kriisityöhön liittyvän valmiuden ylläpitämisen tärkeäksi kokonaisuudeksi omaa työtään. Olemassa olevien kriisisuunnitelmien päivittäminen ja säännöllinen läpikäyminen koettiin tärkeäksi, mutta tunnistettiin koulujen kriisityön olevan ajankohtaisesti melko heikosti hoidettu kokonaisuus. Aineistosta nousi esiin tarve äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvään vakavampaan suhtautumiseen kollektiivisesti.

Vaikka me ollaan täällä aika lintukotosessa Suomessa mutta jatkuvasti uutisoidaan puukotuksista ja väkivaltatilanteista koulussa ja kaikkee.(...) Et meidän pitäis vakavasti suhtautua siihen.. Ja olla mieluummin askel edessä, kun kaks askelta jäljessä.

Oppilashuollon henkilöstön toiveena oli pystyä itse olemaan ennakoiden valmistautunut mahdollisen ammatillisesti haastavan tilanteen sattuessa omalle kohdalle.

9 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia verrataan aikaisempaan tutkittuun tietoon ja koulujen kriisisuunnitelmiin liittyviin valtakunnallisiin ohjeistuksiin sekä pohditaan tuloksiin vaikuttaneita kokonaisuuksia. Opinnäytetyön eettisyyttä ja luotettavuutta tarkastellaan luvun lopussa.

Tutkimuksessa selvitettiin oppilashuollon työntekijöiden kriisityöhön liittyvää ammatillista osaamista ja valmiuksia suhteessa peruskoulujen työntekijöitä ohjaaviin kriisisuunnitelmiin. Välillisenä tavoitteena selvitettiin oppilashuollon henkilöstön mahdollisia lisäkoulutustarpeita kriisityöhön ja kriisityöskentelyyn liittyen olemassa olevan peruskoulutuksen lisäksi. Tutkimus toteutettiin fokusryhmähaastatteluna, koska tutkimuksen avulla haluttiin selvittää oppilashuollon työntekijöiden omia ajatuksia ja heidän itse kokemaa osaamista.

Tutkimuksessa vastattiin tutkimuskysymyksiin ”Millaisia kriisityöskentelyyn liittyviä valmiuksia ja osaamista oppilashuollon työntekijät kertovat omaavansa kouluilla kohdattaviin äkillisiin ja yllättäviin kriisitilanteisiin osallistumiseksi?” ja ”Millä tavoin oppilashuollon työntekijöiden olemassa olevat ammatilliset valmiudet ja osaaminen tukevat äkillisissä kriisitilanteissa toimimista ja koulujen kriisisuunnitelman toteuttamista?” Myös kysymykseen millaista erityisosaamista kouluihin luodut kriisitilanteiden suunnitelmat edellyttävät oppilashuollon työntekijöiltä tarkasteltiin.

Kriisityön tarkoituksena on ennalta ehkäistä pitkittyneiden ja vakavien mielenterveyshäiriöiden syntymistä ja tavoitteena on parantaa selviytymisstrategioita, vahvistaa yksilön resilienssiä, ehkäistä ja hoitaa psyykkisen epätasapainon tilaa ja tulevia häiriöitä. (Poijula, 2016, s.179.) Traumaattiseksi kriisiksi kutsutaan prosessia, joka ihmisessä käynnistyy yllättävän kriisitilanteen tai äkillisen sairastumisen kohdatessa. Tilanteisiin liittyvät reaktiot ovat aina yksilöllisiä, eikä tilanteessa heränneisiin tunteisiin ole etukäteen mahdollista varautua. (Terveyskylä, 2021.)

9.1 Ammatilliset ja henkilökohtaiset valmiudet

Oikeusministeriön (2010) laatiman Kauhajoen koulusurman raportin mukaan suuronnettomuustilanteessa oppilaiden ja henkilökunnan palatessa kouluun heille annettiin tietoa ahdistuksen hallintamenetelmistä ja kriisireaktioista. Tukea koulussa tarjottiin tuolloin niin yhteisö- kuin yksilötasollakin. Jokelan koulusurman tutkintaraportin (Oikeusministeriö, 2009) laatinut tutkintalautakunta esitti, että oppilas- ja opiskelijahuoltoa olisi kehitettävä suunnitelmallisemmaksi. Suunnitelmallisuus sisältäisi muun muassa oppilaiden ongelmien tunnistamista ja tarvittavien tukitoimenpiteiden toteutusta sekä huolehtimista tarvittavista suositusten mukaisista resursseista. Mielenterveyspalvelujen osalta olisi raportin mukaan kehitettävää yhteistyön sujuvoittamiseksi erikoissairaanhoidon, perusterveydenhuollon ja sosiaalitoimen välillä. (Oikeusministeriö, 2009, ss.37–41.)

Tämän tutkimuksen johtopäätöksiä voidaan todeta oppilashuollon työntekijöiden kriisityöhön liittyvän osaamisen olevan ajankohtaisesti heidän itsensä arvioimana vähäistä muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Ajankohtaisesti kriisitilanteisiin liittyvä osaaminen linkittyi enimmäkseen oman perustyön eli yksilötyöskentelyn ja yksilöiden kriisien kohtaamiseen. Peruskoulutuksen kautta saatu kriisiosaaminen oli useimmilla vähäistä tai sitä ei ollut kuulunut lainkaan ammattipätevyyden antamaan peruskoulutukseen. Kouluilla kohdattaviin kriisitilanteisiin tutkittavat liittyvät käsitteitä, kuten hyvä perustietojen hallinta, yhteisesti sovitut toimintatavat ja aiempi hankittu tietämys tilanteista, joihin työssään saattoi törmätä.

Oppilashuollon työntekijät tunnistivat äkillisen ja yllättävän kriisin kohtaamisen olevan kouluissa verrattain harvinaista. Koetusta kriisityön osaamisen tasosta ja kriisitilanteiden harvinaisuudesta huolimatta työntekijät tunnistivat osallistuneensa eriasteisiin kriisitilanteisiin kouluilla. Koulujen kriisisuunnitelmia tarkasteltaessa työntekijöiden tulisi moniammatillisesti vähintäänkin hallita kriisitilanteen tunnistaminen, tunnistaa kriisin eri vaiheet, omata kykyä ja tietoa arvioida traumaattisten tilanteiden vaikutusta yksilö- ja yhteisötasoilla sekä tuntea oman lähialueensa palveluverkoston.

Elbedour ym. (2020) tunnistivat kouluissa tapahtuvien kriisitilanteiden voivan aiheuttaa pitkäaikaisia ja monenlaisia ongelmia kouluympäristössä, mutta myös lisäävän opiskelijoiden ja henkilökunnan mielenterveyden haasteita. Tässä oppilashuoltoa koskevassa tutkimuksessa ne työntekijät, jotka olivat osallistuneet koulujen kriisitilanteiden hoitoon, olivat lähteneet työskentelyyn tilanteen velvoittamalla tavalla, vaikka suurin osa tutkimukseen osallistuneista kokikin aiheeseen liittyvän oman osaamisen olevan verrattain vähäistä. Oppilashuollon työntekijöiden osallistuminen erilaisiin yllättäviin kriisitilanteisiin kuvastaa työntekijöiden hyviä olemassa olevia henkilökohtaisia valmiuksia kriisitilanteiden kohtaamisessa. Toisaalta selkeät koetut osaamisen puutteet juuri kriisityön näkökulmasta saattavat pitkittää muun muassa mielenterveydenhäiriöiden kehittymisen seuraamista ja tunnistamista äkillisten kriisitilanteiden jälkeen.

Tutkimuksessa oppilashuollon työntekijöiden omaa osaamista kriisitilanteessa tai sen jälkeen tunnistettiin olevan erityisesti läsnäolon ja keskustelutuen tarjoaminen. Oppilashuollon työntekijät kokivat oman osaamisen ja henkilökohtaisten valmiuksien olevan edellä mainituissa asioissa heidän vahvinta osaamistaan. Erityisesti kriisitilanteen jälkeen tarjottava yksilöllinen tuki oli oppilashuollon työntekijöiden kertomana heidän ominta kriisiosaamisen aluettaan kokonaisuuden hallinnassa.

Tutkimuksen tulokset kuitenkin osoittavat oppilashuollon työntekijöiden olevan joustavia ja omaavan lopulta melko runsaastikin henkilökohtaisia valmiuksia yllättävien kriisitilanteiden hoidossa. Tutkimuksen perusteella oppilashuollon työntekijät tarttuivat toimeen puutteellisista ohjeistuksista, epäselvästä työnjaosta ja jopa epävarmasta roolituksesta huolimatta. Oppilashuollon työntekijöitä olisi tarpeen kouluttaa kriisityön erityisyys

huomioiden ammatillisen osaamisen lisäämiseksi. Lisäkoulutuksen avulla lisättäisiin paitsi työntekijöiden ammatillisia valmiuksia mutta myös varmistettaisiin oppilashuollon palvelun tasalaatuisuutta. Lisäksi mahdollistettaisiin kriisejä kohdanneiden oikeanlainen tuen saaminen. Lisäosaaminen puolestaan varmistaisi oppilashuollon työntekijöiden koettua hyvinvointia työssä.

Vuonna 2023 valmistunut Opetusalan kriisivalmiudet - CrisPrep-hankkeen loppuraportin johtopäätöksissä puolestaan todettiin opetushenkilöstön arvioivan oppilaitosten tuen suhteellisen heikoksi kriisiosaamiseen liittyen. Erilaisten turvallisuuskoulutusten ja -harjoittelun järjestäminen systemaattisesti todettiin tutkimuksessa resurssien vuoksi haastavaksi ja jäävän monien muiden asioiden jalkoihin. Tutkimuksessa todettiin myös perehdytykseen liittyvien turvallisuusasioiden jäävän usein muiden kokonaisuuksien varjoon. (Kinnunen ym., 2023, s. 54.)

Oikeusministeriön raporttien (2009, 2010) mukaan oppilashuollon työntekijöiden tulisi kriisien jälkihoidon näkökulmasta omata tietoa vähintäänkin erilaisista ahdistuksen hallintakeinoista ja tunnistaa kriisireaktiot niin yhteisö- kuin yksilötasolla. Raporteissa on mainittu jo tuolloin 2010-luvulla, että olisi myös huolehdittava tarvittavista suositusten mukaisista resursseista. Kuitenkin vielä nykypäivänä käydään yleistä keskustelua resursseista ja niiden riittävydestä. Aiemmat tutkimukset, joita johtopäätöksissä on esitetty vahvistavat tässä tutkimuksessa saatuja tietoja erityisesti niistä kriisityöhön liittyvistä tarpeista, joita nykypäivän työkentällä tulisi myös oppilashuolto- ja koulutyössä huomioida.

9.2 Kriisityön suunnitelmat ja toteutus

Työntekijät olivat osallistuneet kriisitilanteiden hoitamiseen tai ottaneet vastuuta kriisitilanteen jälkeen, vaikka heillä ei olisi ollutkaan tietoa koulun kriisiryhmästä, kriisisuunnitelmasta tai erityistä spesifiä osaamista kriisityöhön liittyen. Myös Trethowanin (2009) kouluohjaajia koskeva tutkimus osoitti, että suuri osa tutkimukseen osallistuneista kouluohjaajista oli ollut mukana kouluun liittyvässä kriisitilanteessa, mutta saamastaan kriisinhallintakoulutuksesta huolimatta he kokivat edelleen tärkeäksi saada lisäkoulutusta aiheesta.

Tässä tutkimuksessa kuvatut kriisitilanteet oli koettu oppilashuollon henkilöstön näkökulmasta usein heikosti organisoiduiksi. Epäselvyys omasta ja muiden rooleista aiheutti työntekijöissä herkästi lisää epävarmuutta jo valmiiksi epävarmassa tilanteessa.

Haastateltavat tunnistivat melko hyvin tilanteita, jotka voitiin lukea tämän tutkimuksen mukaisiksi yllättäviksi kriisitilanteiksi, kuten yllättävät kuolemantapaukset.

Yksikään oppilashuollon työntekijä ei ollut joutunut kohtaamaan suuronnettomuustilannetta koulussa, vaikka sellainen tunnistettiin koulujen olemassa olevaksi riskiksi.

Suuronnettomuustilanteisiin puolestaan kouluilla oli varauduttu osittain, joista esimerkkinä mainittakoon valtakunnantason ydinonnettomuuteen valmistautuminen lääkehoidon järjestämisen osalta. Ohjeistukset kyseiseen varautumiseen liittyen olivat kuitenkin puutteellisia ja vaativat oppilashuollon työntekijöiden itsenäistä varautumiseen liittyvää vastuunottoa. Suuronnettomuustilanteisiin liittyvät ajatukset herättivät työntekijöissä ammatillista epävarmuutta juuri tilanteiden hoitamiseen ja omaan osaamiseen liittyen. Kriisitilanteiden hoidossa korostui tarve moniammatilliselle työskentelylle sekä selkeille roolituksille kriisitilanteita hoidettaessa.

Oppilashuollon työntekijöiden perehdyttäminen koulujen kriisisuunnitelmiin oli selkeästi puutteellista. Kriisisuunnitelmia käytiin oppilashuollon työntekijöiden kanssa läpi harvoin, jos ollenkaan. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista ei tiennyt mistä olisi voinut oman koulunsa tai koulujensa kriisisuunnitelman löytää luettavaksi tai he eivät tienneet oliko heidän koulullaan laadittu sellainen. Haastateltavat kokivat kriisityöhön ja kriisitilanteisiin liittyvien työntekijöiden selkeät rooli jaot ja vastuut tärkeiksi selventää. Ajankohtaisesti toteutumattomaksi jäänyt oppilashuollon työntekijöiden perehdytys koulujen kriisisuunnitelmiin tulisi tulevaisuudessa huomioida selkeästi aiempaa paremmin. Erityisen tärkeää olisi työntekijöiden perehdytys ja kriisisuunnitelmien käyminen läpi vuosittain sekä aina uuden työntekijän aloittaessa työt. Myös kriisitilanteiden mahdollinen harjoittelu ja niistä keskustelu tunnistettiin tarpeeksi, johon toivottiin lisäpanostusta tulevaisuudessa.

Ekman (2019, s. 393) kirjoittaa artikkelissaan yhden suuronnettomuustilanteiden haasteiden olevan se, ettei ammattilaisille kerry kokemusta riittävästi todellisten tilanteiden kautta. Ekmanin mukaan erityisesti tästä syystä tilanteiden säännönmukainen harjoittelu olisi

tärkeää, vaikka organisaatioiden taloudelliset resurssit harjoittelun mahdollisuuksia usein heikentävätkin. Johtajien lisäksi työntekijöiden ymmärrys omasta roolistaan mahdollisissa suuronnettomuustilanteissa olisi tärkeää, jotta työntekijät osaisivat toimia omassa roolissaan oikein.

Kriisinhallinnan suunnittelun tulisi sisältää ennalta ehkäisyä, viestintää ja eri kriisityypeille suunnattuja protokollia. Koulun johdon olisi tärkeää varmistaa, että kouluissa mielenterveystyötä tekevä henkilökunta otettaisiin osaksi suunnittelua ja heitä pidettäisiin viestintäprosessiin kuuluvina avainhenkilöinä koulujen kriisihallinta työssä. (Elbedour ym. 2020.) Myös jo Trethowanin (2009) tutkimuksen mukaan koulujen kriisihallintamallista tulisi löytyä kolme kokonaisuutta, joita ovat ennalta ehkäisy, puuttuminen (interventio) ja arviointi. Aiemmat tutkimukset osoittaisivat oppilashuollon henkilöstön olevan tärkeä osa koulujen kriisisuunnitelmien suunnittelua ja toteutusta.

Kinnunen ym. (2023, s. 54) puolestaan toteavat loppuraportissaan tulosten korostaneen turvallisuusosaamisen parantamiseen liittyen sitoutumisen tärkeyttä erityisesti oppilaitosten johdolta. Opetushenkilöstön oma kokemus oli, ettei tukea ollut ollut saatavilla tarpeeksi kriisiosaamisen kehittämiseksi. Tutkimukseen osallistuneilla työntekijöillä oli kuitenkin luottamusta kriisitilanteiden johtamiseen ja tarvittavan tuen saamiseen kriisin sattuessa. Kinnusen ym. (2023) tutkimus tukee myös tämän tutkimuksen tuloksia siltä osin, että yhteistä keskustelua koulujen kriisisuunnitelmiin liittyen ei ollut käyty ennen kuin ensimmäinen kriisitilanne oli hoidettava. Monista puutteista huolimatta myös oppilashuollon työntekijät kokivat pääsääntöisesti moniammatillista tukea olevan kuitenkin tarpeen mukaan saatavilla.

Jotta voisi olettaa oppilashuollon työntekijöiden ammatillisen kriisiosaamisen ja –valmiuden tukevan koulujen kriisityöhön liittyvien suunnitelmien toteutumista, tulisi työntekijöiden osaaminen varmistaa ja mahdollistaa. Toiseksi työntekijöiden tulisi olla tietoisia siitä millaisia kriisitilanteiden tueksi laaditut suunnitelmat ovat ja millaisiin tilanteisiin niitä voidaan soveltaa. Elbedour ym. (2020, s. 208) mukaan koulun mielenterveysalan ammattilaisilla, kuten sosiaalityöntekijöillä ja koulupsykologilla, ei ole riittävästi koulutusta kouluturvallisuuden kriiseihin liittyvien psykologisten stressitekijöiden hallintaan. Myös tämä

tulos tukee tämän tutkimuksen johtopäätöksiä oppilashuollon työntekijöiden osaamisen osalta. Osaamisen varmistaminen ja mahdollistaminen vaatii paitsi työntekijöiden peruskoulutuksessa saadun kriisiosaamisen huomioimista mutta myös työntekijöiden perehdyttämistä kriisisuunnitelmiin, lisäkoulutuksen saamisen mahdollistamista ja jo hankitun osaamisen ylläpitämistä kertaamalla koulutuksia tai harjoittelemalla.

10 Luotettavuuden ja eettisyyden arviointi

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK, 2012) määrittelee tieteellisen tutkimuksen hyvät käytännöt. Hyvien tieteellisten käytäntöjen huomioimisesta vastaa ensisijaisesti aina tutkimuksen tekijä (Vastuullinen tiede, 2018). Tässä tutkimuksessa noudatetut hyviin tiedeyhteisöjen tunnustamiin toimintatapoihin on koko tutkimuksen ajan kiinnitetty erityistä huomiota. Eettisesti kestäviä ja tutkimukseen soveltuvia tutkimus-, arviointi- ja tiedonhankintamenetelmiä tulee tutkimuksessa kuvata tarkasti ja rehellisesti. Tässä tutkimuksessa edellä mainittuihin kokonaisuuksiin liittyviä menetelmiä on kuvattuna tarkemmin tutkimuksen toteutus luvussa.

Aineiston käsittelyyn, lupa-asioihin ja tietosuojakysymyksiin niin haastateltavien kuin organisaation osalta on kiinnitetty huomiota jo tutkimuksen alkuvaiheilla. Edellä mainittuihin teemoihin liittyviä tarkempia kuvauksia löytyy myös aineistohallintasuunnitelmasta (Liite 3). Henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä toimenpiteistä suhteessa tehtävään tutkimukseen tulee informoida tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä. (Tietoarkisto, n.d.)

Aineistohankintavaiheessa, saatekirjeessä (Liite 4) ja haastatteluiden aloituksessa haastateltaville on kerrottu tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista ja osallistuvien anonymiteettiä kunnioitettavan koko tutkimuksen ajan. Haastattelun luotettavuuden ja onnistumisen arvioinnissa tuleekin kiinnittää huomiota mahdollisiin tulkintavirhekysymyksiin, eli ymmärtäväkö tutkittavat esitetyt kysymykset, sekä reaktiivisuuskysymykseen, miten paljon tutkija itse on vaikuttanut annettuihin vastauksiin tai käytyyn keskusteluun. (Puusa & Juuti, 2020, Haastattelumenetelmän rajoitteita, kolmas ja neljäs luku.) Haastatteluja ohjasivat ennalta määritellyt haastattelukysymykset (Liite 1), haastattelijan tarkentavat kysymykset sekä haastattelijan vastauksia yhteen vetävät

puheenvuorot. Myös haastateltavilla oli mahdollisuus esittää tilanteessa tarkentavia kysymyksiä.

Tutkimuseettisten periaatteiden mukaan tutkimusta tehtäessä tulee noudattaa tarkkuutta, rehellisyyttä ja erityistä huolellisuutta prosessin jokaisessa vaiheessa aineiston hankinnasta aina tutkimustulosten kirjaamiseen, esittelyyn ja arviointiin (TENK, 2021).

Opinnäytetyötutkimuksen tekijänä olen toiminut vastuullisesti aineiston käsittelyn ja sen säilyttämisen osalta aineistohallintasuunnitelman mukaisesti. Tutkimusta tehtäessä on varmistettu, ettei tutkimukseen osallistujille koidu haittaa tai vaaraa tutkimukseen osallistumisesta. Tutkimuksen toteuttaminen hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti ja niiden edellyttämällä tavalla lisää tutkimuksen luotettavuutta ja eettistä hyväksyttävyyttä. (Vastuullinen tiede, 2018.)

Tieteellisen tutkimuksen eettiset arvioinnit ja näkökulmat kiteytetään yläkäsitteen tutkimusetiikka alle (TENK, 2021). Tieteellisen tutkimuksen luotettavuutta kvalitatiivisessa tutkimuksessa lisäävät tarkat kuvaukset tutkimuksen tekoon liittyvistä havainnoista ja niistä olosuhteista, joissa tutkittavia on tutkimusta tehtäessä kuultu. Tutkijan omaa suhdetta tutkittaviin ja tutkittavaan aiheeseen tulee tutkimuksen arvioida ja ottaa huomioon. (Hirsjärvi ym., 2015.) Tutkimusta tehtäessä tutkijan roolista käsin olen kiinnittänyt huomiota ammattiryhmän työskentelyn tuttuuteen. Osaan tutkimukseen osallistuneista tutkijalla on ollut ammatillinen suhde jo ennen tutkimuksen tekemistä. Tutkimusaineiston analyysivaiheessa on pyritty tarkastelemaan ja tulkitsemaan aineistoa alusta loppuun objektiivisesta näkökulmasta. Tutkimuksen tekijän omat käsitykset ja tarkasteltavaan aiheeseen liittyvät merkitykset sekä tutkimusaineiston keruuseen tai analysointiin käytettävät keinot voivat kaikki osaltaan vaikuttaa tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, Onko laadullinen tutkimus tutkimustyyppiltään teoreettista vai empiiristä tutkimusta, toinen – neljäs kappale.)

Osallisuus ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ovat sosiaalisen kestävyysperustan perusta. Sosiaalinen kestävyys on yksi kestävä kehityksen kokonaisuuksista. Sosiaalisen kestävyysperustan tavoitteena on hyvinvoinnin mahdollistaminen, ylisukupolvisen huono-osaisuuteen ja eriarvoisuuteen puuttuminen ennalta ehkäisevien palveluiden avulla. Sosiaalisen

kestävyyden huomiointi on kuntien ja hyvinvointialueiden vastuulla. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa myös asumiskelpoisen maailman turvaamista tuleville sukupolville ja sitä on mahdollista vahvistaa eri toimijoiden ja toimialojen yhteistyönä. (Kuntaliitto, n.d.) Tällä tutkimuksella tavoitellaan palveluiden tasalaatuisuuden ja henkilöstön osaamisen varmistamista. Kriisityö kouluissa on erityisesti varautumista ja ennakointia. Näiden ylläpitäminen ja kehittäminen puolestaan vaatii osallisilta aktiivista työtettä sekä vahvaa ammatillista osaamista palvellakseen tarpeen mukaan koko yhteisöä.

11 Pohdinta

Opinnäytetyössä tarkasteltavat äkilliset ja potentiaaliset traumaattiset kriisitilanteet tarkoittavat tapahtumina esimerkiksi loukkaantumista, kuolemaa, koskemattomuuden menetystä tai niiden uhkaa. Tapahtumia, jotka vaikuttavat yksilöön tai yhteisöön arvaamattoman voimakkaasti. Merkittävä asia voi tapahtua henkilölle itselleen, tämän läheiselle tai henkilö voi joutua itse todistamaan järkyttävää tapahtumaa. Näkijä tai kokija ei aina automaattisesti traumatisoidu vaan traumatisoitumiseen liittyy merkittävää hallinnan tunteen menetystä ja kokemuksen ylivoimaisuutta. Sama mikä voi tapahtua yksilötasolla, voi tapahtua myös yhteisö- ja organisaatiotasolla. (STM, s.9, 2019.)

Eriasteiset traumaattiset tilanteet edellyttävät suunnitelmia, joista löytyy riittävää joustavuutta, jotta niitä voidaan hyödyntää erilaisissa kriisitilanteissa. Tilanteisiin liittyvä todennäköisyys mielenterveyden haasteiden kehittymiselle kriisitilanteiden jälkeen on usein suuri. Suunnitelmien keskiöön olisi nostettava ennalta ehkäisevät toimet mutta myös koulun henkilöstö olisi koulutettava tunnistamaan PTSD, ahdistus ja masennus. (Elbedour ym, 2020, s. 211.)

Tilanteiden äkillisyyden ja voimakkuuden vuoksi koulujen arjessa ja akuuttitilanteissa oppilaille tukea tarjoavan oppilashuollon henkilöstön osaaminen kriisitilanteiden tunnistamisessa ja jälkihoidossa tulisi varmistaa. Työntekijöiden kriisiosaamisen varmistaminen vähentäisi tilanteisiin liittyviä työntekijöiden epävarmuuden tunteita ja vahvistaisi moniammatillisen tiimin toimintakykyä ja osaamista. Organisaatiotasoinen

huolellinen ja monipuolinen kriisitilanteisiin valmistautuminen vähentäisi roolien epäselvyyttä ja vahvistaisi kriisiryhmän toimintavalmiutta.

Elbedour ym. (2020) mukaan tulisi entistä paremmin sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa huomioida kriisien ehkäisyä, varautumista ja sopeutuskyvyn lisäämiseen linkittyviä tekijöitä. Mutta myös kriisinhallintasuunnitelmien turvallisuustarpeen edellyttävän tutkimuspohjaisia ja traumatietoisia strategioita. Trethowan (2009) puolestaan korosti kouluohjaajien kriisinhallinta –koulutukseen osallistumista ja tarvetta kehittää koulukohtaisesti sovellettavia kriisinhallintamalleja. Myös tässä tutkimuksessa nousi esiin saadun kriisikoulutuksen vähyys. Kriisiyöskentely vaatii sensitiivistä, traumatietoista ja jämäkkää työtettä, jonka vuoksi työntekijöiden perusosaamisen varmistamiseen tulisi panostaa.

Koulujen kriisityötä on lähdetty Suomen kouluissa kehittämään 1990-luvulla (Opetushallitus b, 2022). Koulujen kriisityö on tämän jälkeen kehittynyt merkittävästi mutta silti tätä opinnäytetyötä tehdessä heräsi kysymys, että suhtaudutaanko kouluilla toteutettavaan kriisityöhön lainkaan sen vaativalla vakavuudella? Vai jääkö kriisivalmiuden ylläpito muiden asioiden varjoon, koska tilanteita kohdataan verrattain harvoin? Näihin kysymyksiin ei tässä opinnäytetyössä löytynyt vastauksia mutta ennalta asetettuihin tutkimuskysymyksiin kylläkin. Tutkimuksen avulla tarkasteltiin ajankohtaisesti kouluilla toteutettavaa kriisityötä erityisesti oppilashuollon henkilöstön osaamisen kautta. Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoista ja mieluista, erityisesti tutkimusaineiston hankinnasta eteenpäin.

Opinnäytetyö syvensi omaa osaamistani kriisityöstä niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Kokonaisuudessaan se myös lisäsi ammatillista ymmärrystäni kriisivalmiuden merkityksestä ja työntekijöiden ammattiosaamiseen panostamisen tärkeydestä. Pohdin tutkimusta tehdessäni paljon kriisivalmiuteen liittyviä kokonaisuuksia sekä sitä, millä tavoin esimerkiksi avoimen oppimisympäristön kouluissa on suunniteltu suojautumista muun muassa aseellisen uhan tilanteissa tai muissa väkivaltatilanteissa koulun sisällä. Avoimen oppimisympäristön tiloissa seinien tilalla saattaa olla verhot, sermi tai kokonaan läpinäkyvät lasiseinät. Pohdin myös oppilashuollon ja kouluhenkilöstön osaamisen takaamista ja ylläpitämistä jatkossa. Peruskoulutuksessa saatu kriisiosaaminen tai menetelmällinen osaaminen, kuten MAPA- tai ensiapukoulutus jäävät työntekijöiltä usein päivittämättä, ellei

työnantaja velvoita osaamisen ylläpitämistä. Jo näidenkin kautta olisi kuitenkin mahdollista jonkinasteista kriisityön minimivalmiutta mielestäni ylläpitää. Tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan huomioitu resursseja tai laskettu mahdollisia kustannuksia, vaan ne jäävät tutkimustiedon mahdollisen hyödyntäjän vastuulle.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyön tutkimuslupavaiheen kirjoittaminen ja tutkimusluvan saaminen vei huomattavasti enemmän aikaa kuin lopulta tutkimuksen tekeminen ja opinnäytetyön viimeistely. Hieman lisäpohdintaa tutkimuksen tekemiselle aiheutti hyvinvointialueiden muutos 1.1.2023 ja näin ollen tutkimuslupakysymykset. Hain tutkimukselleni tutkimuslupaa alkukeväästä 2023 jolloin hyvinvointialueiden käynnistämistyö oli vielä melko alkutekijöissä. Tämän vuoksi selkeää protokollaa muun muassa tutkimuslupaani liittyen ei ollut vielä olemassa. Tutkimusluvan saamisen jälkeen opinnäytetyö eteni nopeasti ja motivaatio kirjoittamistyötä kohtaan vain kasvoi tutkimusaiheen mielenkiintoisuuden vuoksi.

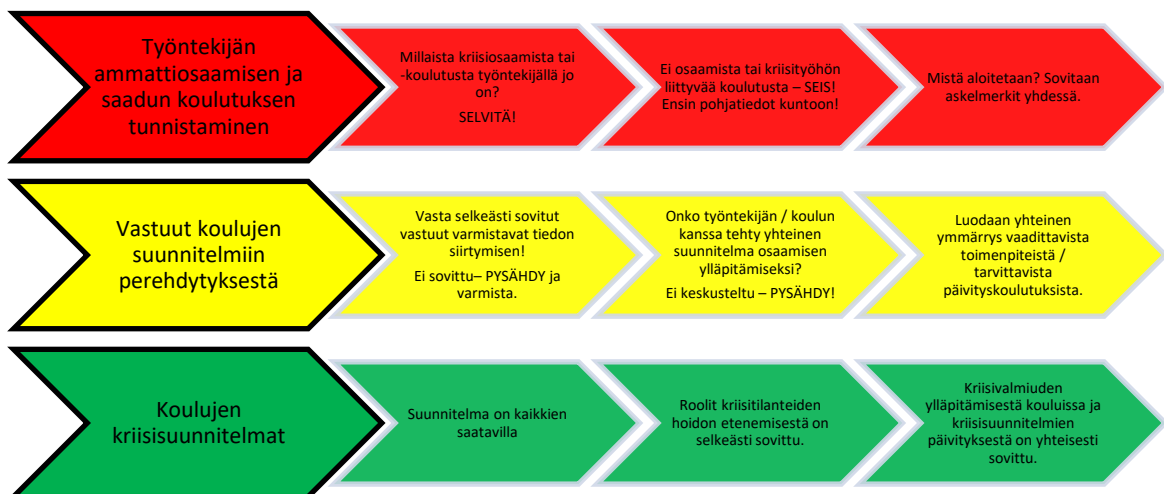
Yleisenä kriisityöhön ja kriisivalmiuksiin liittyvänä kehittämis ehdotuksena haastatteluiden kautta nousi yhteisen kattavan kriisisuunnitelman laatiminen kuntatasoisesti. Näkemykseni mukaan tämän avulla varmistettaisiin pysyvämpi kriisitilanteisiin vastaamisen valmius. Yhteneväiset toimintatavat lisääisivät työntekijöiden varmuutta ja helpottaisivat tarvittavaa perehdytystyötä. Yhteisten kuntatasoisten ohjeiden myötä voitaisiin alueelliselle kouluverkostolle luoda kriisityöhön liittyvä harjoittelumalli. Jokainen koulu voisi räätälöidä mallia oman koulunsa tarpeisiin ja järjestää koulukohtaisia omaan aikatauluun sopivia kriisitilanteisiin liittyviä harjoituksia. Yhteisen suunnitelman ja kriisitilanteiden harjoittelun kautta myös oppilashuollon henkilöstön valmius siirtyä nopeasti auttamaan toiselle koululle kasvaisi ja näin ollen tukisi mahdollisissa suuronnettomuustilanteissa myös ammatillisen psykososiaalisen tuen järjestämistä ja muun tuen tarjoamista haastavassa tilanteessa.

Oppilashuollon työntekijöiden kriisiosaamista voisi olla mielenkiintoista tutkia myös kattavammalla otannalla valtakunnallisesti, jolloin esiin voisi nousta myös mahdollisia paikkakuntaakohtaisia tai alueellisia eroja. Mielestäni myös kriisityöryhmien toimintaan liittyviä käytännön kokemuksia olisi tarpeen tutkia. Aihetta voisi tarkastella siitä näkökulmasta, että vastaako nykyinen tapa toteuttaa kriisityötä todellisia tarpeita sekä

millaiseksi kriisityöskentelyyn osallistuvat työntekijät kokevat ryhmän työskentelyn äkillisessä kriisitilanteessa.

Aineiston analyysi -luvussa teemojen esittelyn yhteydessä kuvattujen liikennevalovärien avulla voitaisiin luoda oppilashuoltotyön johtamista ja kriisiosaamisen varmistamista tukeva kriisityön tarkistuslista. Tarkistuslista voisi toimia yhteisessä keskustelussa oppilashuollon ja koulujen yhdyspintatyössä. Seuraavaksi esiteltävä kuva liikennevaloväriytyksen mukaan rakennetusta tarkistuslistasta on niin kutsuttu raakaversio, eikä sen sisältöä pidä pitää suoraan käyttöönotettavana versiona. Seuraavan kuvauksen mukaan tarkistuslistaa olisi kuitenkin mahdollista lähteä kehittämään arkeen paremmin sopivaksi.

Kuva 5. Kehitettävä tarkistuslistamalli.

Lähteet

- Ekman, S. (2019). *Suuronnettomuus – Mitä loukkaantuneille tapahtuu ennen sairaalaan tuloa?* [Artikkeli]. ss. 386 – 393. Uhat ja poikkeusolot. [ekman-suuronnettomuus.pdf \(finnanest.fi\)](https://www.finnanest.fi/ekman-suuronnettomuus.pdf)
- Elbedour, S., Alsubie, F., Al'Uqdah, F. N. & Bawalsh, J. A. (2020). *School Crisis Management Planning*. [Artikkeli] ss. 208–214. Children& Schools, Vol. 42 number 2. National Association of Social Workers.
- Günther, K., Hasanen, K. & Juhila, K. (n.d.). Johdanto: Analyysi ja tulkinta. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tietoarkisto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 20.11.2022.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/analyysi-ja-tulkinta/>
- Harrin, E. (13.11.2022). *Understanding RAG in Project Management*. [Artikkeli]. RGPM – Rebel's guide to project management. Luettu 6.5.2022.
<https://rebelsguidetopm.com/understanding-rag-in-project-management/>
- Hedrenius, S. & Johansson, S. (2016). *Kriisituki, Ensiapua onnettomuuksien, katastrofien ja järkyttävien tapahtumien käsittelyyn*. Tietosanoma. Printon. Tallinna.
- Henriksson, M. & Laukkala, T. (2010). *Traumaattisten tilanteiden jälkeinen psykososiaalinen tuki on moniammatillista yhteistyötä* 2010;126(22):2643-4-. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo99182>
- Hietala, T., Kaltainen, T., Metsärinne, U. & Vanhala, E. (2010). *Nuori ja mieli – koulu mielenterveyden tukena*. Tammi. Latvia.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2015). *Tutki ja kirjoita*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.
- Juhila, K. (n.d.). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tietoarkisto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu

20.11.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>

Kinnunen, R., Liljeroos-Cork, J., Rikander, H., Virta, S., Pekkola, E. & Tappura, S. (2023). *Opetusalan kriisivalmiudet: CrisPrep-hankkeen loppuraportti*. University of Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/144831/978-952-03-2736-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kuntaliitto. (n.d.). *Sosiaalinen kestävyys*. Luettu 22.5.2023. <https://www.kuntaliitto.fi/hyvinvointi-ja-sivistys/sosiaalinen-kestavyys>

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. [Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja... 812/2000 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

Mahkonen, S. (2015). *Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä*. Edita Publishing Oy. Helsinki.

Mieli ry. (25.1.2022.) *Kriisit kuuluvat elämään*. Luettu 20.11.2022. <https://mieli.fi/vaikea-elamantilanne/kriisit-kuuluvat-elamaan/>

Mäntyranta, T. & Kaila, M. (2008). *Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä*. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo97349#s2>

Nyberg, S. & Lindroos, M. (2020). Traumainformoitu johtaminen ja ammatillinen itsetuntemus. Teoksessa *Yhteinen kieli*. Toim. Sarvela, K. & Auvinen, E. Basam Books.

Oikeusministeriö. (2009). Jokelan koulusurmat 11.7.2007. *Tutkintalautakunnan raportti*. Julkaisu 2009:2. https://turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/SdaOKoQr9/Jokelan_koulusurmat_7.11.2007.pdf

Oikeusministeriö. (2010). Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. *Tutkintalautakunnan raportti*. Selvityksiä ja ohjeita 11/2010.

https://www.turvallisuustutkinta.fi/material/attachments/otkes/tutkintaselostukset/fi/poikkeuksellisetapahtumat/Sfbm5XgdL/Kauhajoen_koulusurmat_23.9.2008.pdf

Opetushallitus a. (2022). *Psykososiaalisen tuen järjestäminen*. Opiskeluhoito ja hyvinvointi.

Psykososiaalinen tuki äkillisissä kriiseissä. Luettu 25.9.2022. [Psykososiaalisen tuen järjestäminen | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

Opetushallitus b. (2022). *Kriiseihin varautuminen*. Opiskeluhoito ja hyvinvointi.

Psykososiaalinen tuki äkillisissä kriiseissä. Luettu 17.12.2022. [Kriiseihin varautuminen | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

Opetushallitus a. (2023). *Opiskeluhoito*. Opiskeluhoito ja hyvinvointi. Luettu 14.1.2023.

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskeluhoito>

Opetushallitus b. (2023). *Varhaiskasvatuksen, opetuksen sekä oppilas- ja opiskeluhoitojen suunnitelmat*. Oppilas- ja opiskeluhoitosuunnitelma. Luettu 22.5.2023.

[Varhaiskasvatuksen, opetuksen sekä oppilas- ja opiskeluhoitojen suunnitelmat | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.

Oulu. (n.d.). *Koulujen ja oppilaitosten toiminta äkillisissä kriiseissä ja poikkeamatilanteissa – Julkinen versio*.

https://www.turvataitokasvatus.fi/documents/23152206/0/Julkinen_Koulujen+toiminta+%C3%A4killisiss%C3%A4+kriiseiss%C3%A4+ja+poikkeamatilanteissa_sa.pdf/bfdbbd52-7fbe-46ec-b03c-244ca12e0ec8

Palosaari, E. (2018). *Kriisityöllä on paikkansa*. Psykologi -lehti 03/2018. ss. 20-22.

Pedak, M. (2018). *Kompleksinen yhteisökriisi – Sisäinen kriisiviestintä kuntaorganisaation resilienssitekijänä Jokelan ja Kauhajoen koulusurmissa*. [Väitöskirja, Helsingin yliopisto].

Pedak, M. (2009). *Uhrien ja omaisten tukikeskuksen johtaminen kriisissä*. [Analyysi].

<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62956/24495>

- Pelkonen & Sarvela, 2020. ACE ja polyvagaaliteoria. Teoksessa *Yhteinen kieli*. (Toim.) Sarvela, K. & Auvinen, E. Basam Books.
- Poijula, S. (2016). *Lapsi ja kriisi – Selviytymisen tukeminen*. Kirjapaja. Helsinki.
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus Oy.
- Saari, S. (2000). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta – Kriisit ja niistä selviytyminen*. Otavan kirjapaino Oy. Helsinki.
- Saari, S. (n.d.). *Koulujen kriisityö Jokelan koulutragedian valossa*. [PowerPoint]. YTHS.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- STM. (2019). *Äkillisiin traumaattisiin tilanteisiin liittyvän psykososiaalisen tuen kehittäminen*. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:46. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161634>
- Tarnanen, K., Laukkala, T. & Haravuori, H. (5.2.2020). *Traumaperäiset stressireaktiot- ja häiriöt*. Käypä hoito suositus. <https://www.kaypahoito.fi/khp00086>
- TENK. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- TENK. (7.7.2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö*. <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>
- Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326.
- Trethowan, V, J. (2009). *School crisis management in the 21st century – An examination of school counsellors' preparedness and implications for training*. Professional Doctorate in Counselling Psychology in the Faculty of Life and Social Sciences. Swinburne University. Australia
- Tietoarkisto. (n.d.). *Aineistohallinnan suunnittelu*. Viitattu 23.2.2022. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistohallinta/aineistohallinnan-suunnittelu/>

Terveyskylä. (10.3.2021). *Kriisin vaiheet*. Apua Kriisiin. Luettu 6.12.2022.

<https://www.terveyskyla.fi/aivotalo/apua-kriisiin/kriisin-vaiheet>

THL. (n.d.). *Lastensuojelu ja kriisityö*. Luettu 19.5.2023. [https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelu-ja-kriisityo)

[kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelu-ja-kriisityo](https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/lastensuojelu-ja-kriisityo)

THL. (2022). *Opiskeluhoolto*. Lapset, nuoret ja perheet. Päivitetty 16.6.2022. Luettu

25.9.2022. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos.

Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Vastuullinen tiede. (15.3.2018). *Hyvä tieteellinen käytäntö*. Vastuullinen tiede -toimitus.

Viitattu 20.11.2022. <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/hyva-tieteellinen-kaytanto>

Liite 1: Fokusryhmähaastattelu

FOKUSRYHMÄHAASTATTELU

- ❖ Millaisia koulujen kriisityöskentelyyn liittyviä kokemuksia teillä on?
- ❖ Miten hyvin tunnette koulunne kriisityöhön liittyvän ohjeistuksen ja miten teidät on suunnitelmiin perehdytetty? Eli tunnetteko sen koulun/koulujen kriisiohjeistuksen, jossa/joissa tällä hetkellä työskentelette?
- ❖ Oletteko työssänne osallistuneet koulun kriisityöryhmän työskentelyyn jonkin äkillisen kriisitilanteen vuoksi? Jos olet, millaisesta tilanteesta on ollut kyse?
- ❖ Millaisissa äkillisissä kriisitilanteissa koette tai arvioisitte osaamistanne erityisesti tarvittavan koulujen kriisitilanteissa?
- ❖ Millaista kriisityöhön liittyvää osaamista koette saaneenne juuri tähän työhön edellytetyn peruskoulutuksen kautta?
- ❖ Millaista osaamista koette koulujen äkillisissä kriisitilanteissa toimimiseksi oppilashuollon työntekijöiltä tarvittavan tai odotettavan?
- ❖ Millaisiksi koet tällä hetkellä omat henkilökohtaiset valmiutesi äkillisissä ja traumaattisissa kriisitilanteissa toimimiseksi?
- ❖ Millä tavoin ajattelette työyhteisöissä voitavan vahvistaa työntekijöiden kriisityöhön liittyvää osaamista ja henkilökohtaisia valmiuksia?
- ❖ Tulisiko mielestänne oppilashuollon ja koulujen yhteistyötä kehittää kriisityöhön liittyen ja miten?
- ❖ Kenen vastuulla mielestänne tulisi olla koulukohtaisten kriisisuunnitelmien läpikäyminen ja suunnittelu?

Liite 2: Taustatietolomake

Taustatietolomake (opinnäytetyö)

Työskentelen tällä hetkellä perusasteen oppilashuollossa:

___ koulukuraattorina ___ koulupsykologina ___ kouluterveydenhoitajana

Olen työskennellyt oppilashuollossa yhteensä:

___ 1-2 vuotta ___ 2-5 vuotta ___ yli 5 vuotta

Työskentelen (tarvittaessa rasti molemmat vaihtoehdot)

___ 1.-6.-luokkalaisten parissa ___ 7.-9.-luokkalaisten parissa

Juuri tähän työhön liittyvä ammatillinen pohjakoulutukseni on:

Lisäkoulutukseni: (kirjaa ne opinnot tai vapaaehtoiset koulutukset, joista itse arvioit olleen hyötyä myös kriisivalmiuksiisi liittyen)

Työvuoteni sosiaali- ja terveysalalla yhteensä:

___ 1-7 vuotta ___ 7-15 vuotta ___ yli 15 vuotta

Allekirjoituksella vahvistan osallistumiseni haastatteluun

allekirjoitus

Kiitos osallistumisestasi!

Liite 3: Aineistonhallintasuunnitelma**AINEISTONHALLINTASUUNNITELMA**

Opinnäytetyön nimi: Oppilashuollon työntekijöiden ammatilliset valmiudet koulujen äkillisten ja yllättävien kriisitilanteiden kohtaamisessa

Opinnäytetyön tekijä(t): Jenni Ojanperä

1 AINEISTON HANKINNAN MENETELMÄT JA AINEISTON MUOTO

Opinnäytetyöhön käytettävää aineistoa tullaan keräämään fokusryhmähaastattelun avulla. Fokusryhmähaastattelu on haastattelijan ylläpitämää ryhmäkeskustelua ennalta valitun aiheen ympärillä. Ennalta asetettujen tutkimuskysymysten kautta pyritään haastattelujen avulla selvittämään osallistujien omia ajatuksia, osaamista ja osaamistarpeita suhteessa kouluilla toteutettavaan kriisityöhön. Fokusryhmähaastatteluun kutsutaan kerrallaan 4–6 haastateltavaa.

Aineiston keruuta varten toteutetaan kaksi tai kolme toisistaan erillistä fokusryhmähaastattelu -menetelmään perustuvaa tapaamista, jotka keskittyvät opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin vastaamiseen. Haastatteluihin kutsutaan peruskouluissa toimivaa oppilashuollon henkilökuntaa kuten koulukuraattoreita, koulupsykologeja ja koulujen kriisiryhmiin kuuluvia kouluterveydenhoitajia. Haastattelut tallennetaan ja litteroidaan haastattelijan toimesta. Opinnäytetyön aineisto koostuu toteutetuista tallennettavista fokusryhmähaastatteluista ja lyhyestä haastateltavien erikseen täyttämästä taustatietolomakkeesta. Taustatietolomakkeella kysytään haastateltavien henkilökohtaisia tietoja, kuten työtehtävänimikettä, peruskoulutusta, mahdollisia lisäkoulutuksia, työssäoloaikaan nykyisessä työssä sekä sosiaali- ja terveysalaan liittyvän työkokemuksen pituutta. Muita henkilötietoja tai sukupuoleen liittyviä tietoja haastateltavilta ei kerätä.

Tutkimuksesta toimitetaan tutkittaville etukäteen tiedote tutkimuksen sisällöstä, aineistonkeruutavasta, aineiston käsittelystä ja tutkimustavoitteesta sähköisessä muodossa. Kerättäviä tietoja hyödynnetään tutkimustuloksia analysoitaessa. Tutkimusaineistoa

käsiteltäessä ja tuloksia sekä johtopäätöksiä kirjattaessa tutkittavien anonymiteettiä kunnioitetaan koko opinnäytetyöprosessin ajan. Haastateltavilta edellytetään suostumuslomakkeen allekirjoittamista. Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista. Erilliset lomakkeet haastateltavat täyttävät haastattelutilaisuuden aluksi.

2 AINEISTOJEN SÄILYTYS OPINNÄYTETYÖPROSESSIN AIKANA

Kirjallinen aineisto tallennetaan ja säilytetään sähköisessä muodossa tämän opinnäytetyön tekijän hallinnassa olevalle tietokoneelle ja One-Driveen. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden anonymiteetista huolehditaan poistamalla aineistosta henkilöiden tunnistamiseen liittyvät tekijät. Aineistoa tullaan säilyttämään lukkojen takana, kunnes se hävitetään tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen.

3 AINEISTOJEN KÄSITTELY OPINNÄYTETYÖN VALMISTUTTUA

Tutkimuksen valmistumisen jälkeen kerätty ja litteroitu aineisto hävitetään asianmukaisesti HAMK:in ohjeiden mukaisesti vähintään vuoden kuluttua opinnäytetyön hyväksymisestä. Aineistoa ei säilytetä jatkokäsittelyä varten, vaan tutkimukseen kerättyä aineistoa käytetään ainoastaan tämän opinnäytetyön tekemiseen opinnäytetyösopimuksen mukaisesti. Aineistoa säilytetään tutkimuseettisiä periaatteita noudattaen ja niin, että aineisto on koko prosessin ajan vain opiskelijan/tutkimuksen tekijän saavutettavissa.

Liite 4: Saatekirje

Hyvä Oppilashuollon työntekijä!

Opiskelen sosiaali- ja terveysalan johtamisen ja kehittämisen, kriisityön ylempää ammattikorkeakoulututkintoa Hämeen ammattikorkeakoulussa. Olen tekemässä opintoihini liittyvää opinnäytetyötä ja etsin tutkimukseeni haastateltavia peruskoulujen kriisityöryhmiin kuuluvista oppilashuollon kuraattoreista, psykologeista ja terveydenhoitajista kaikenlaisella työkokemuksella.

Opinnäytetyöni aiheena on peruskouluissa kohdattavat äkilliset kriisitilanteet ja niihin liittyvät Oppilashuollon työntekijöiden valmiudet. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää työntekijöiden kriisityön osaamista sekä kartoittaa mahdollisia lisäkoulutustarpeita.

Tutkimuksen haastattelut toteutetaan fokusryhmähaastatteluna lähitapaamisessa. Haastattelujen yhteydessä kerätään lisäksi muutamia tarkentavia tietoja erillisellä lomakkeella. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Ryhmähaastattelutilanteet äänitetään litterointia varten. Aineiston litterointivaiheessa aineistosta poistetaan kaikki yksilöiden ja organisaation tunnistettavuuteen liittyvät tekijät tietosuojamääräysten mukaisesti. Kerättyyn aineistoon ei ole pääsyä muilla kuin tämän opinnäytetyön tekijällä.

Henkilötietoja käsitellään tietosuojalain

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050#a1050-2018> mukaisesti opinnäytetyön kirjallisen tuotoksen tarkoitukseen. Tarvittaessa opinnäytetyön tekijä voi muokata litteroitavaa aineistoa tietosuojavaatimusten ja muiden laillisten, kuten EU:n tietosuoja-asetuksen (2016/679, 2020) vaatimusten täyttämiseksi.

Toiveenani olisi löytää noin 8-12 haastateltavaa. Haastattelut toteutetaan 3-5 hengen ryhmissä lähiviikkojen aikana ja niiden kesto on noin 60 minuuttia.

Jos olet halukas osallistumaan tämän opinnäytetyötutkimuksen tekemiseen, otathan ystävällisesti yhteyttä sähköpostitse, puhelimitse tai vastaamalla tähän viestiin haastatteluajankohdan sopimiseksi. **Alustavasti haastattelut on suunniteltu pidettäväksi [REDACTED] tiloissa seuraavina ajankohtina; ma 17.4. klo 10.30–11.30, ma 24.4. klo 14.45–15.45 sekä ti 25.4. klo 8.15–9.15.** Toivoisin ilmoittautumisia mahdollisimman pian, kuitenkin kahden viimeisen ajankohdan osalta viimeistään ke 19.4.2023 mennessä.

Etukäteen yhteistyöstä kiittäen

Jenni Ojanperä

puh. 04X XXX XXXX

jenni.ojanpera@student.hamk.fi

Sosionomi YAMK -opiskelija